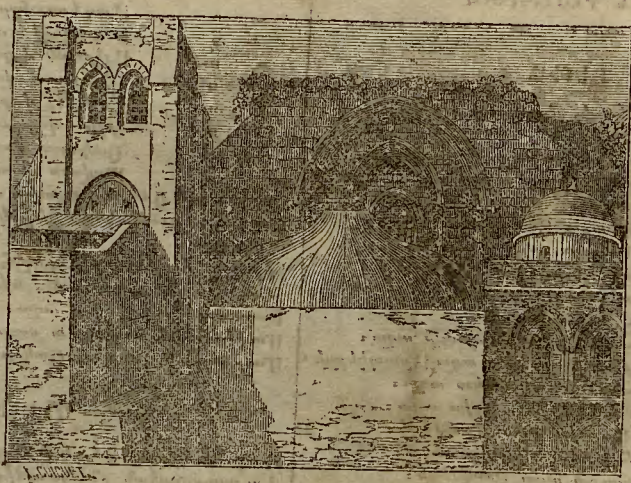

Մ Ի Օ Վ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԼՁԳԵՅԻՆ, ԲԵՆԵՄԻՆԿԵՆ, ԳՐԱԳԻՏԿԵՆ
ԵՒ ԲԵՂԵԲԵՂԵՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԼՄԵԼՅ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԻՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՄՐԱՌՑ ՅԱԿՈՎԵԼՅԱՆՑ

1868

ԱՆՈՒԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՅ

ԱՄԵՆ. Տ. Տ. ԵՍԵՏԻ Սրբալոյս Պատրիարք (6 օրի.):
" Կարապետ Արքեպիսկոպոս Աւագ լուսարար:
" Յակոբ Սրբեպիսկոպոս (2 օրի):

ԱՆԻՔԱՆԴՐԱՊՈԼ

Տէր Յովսէփ աւագ քահանայ կոստանեանց:

ԱՆԻՔԱՆԴՐԱՅ

Աշոգեան մահտեօի Յակոբ աղա:
Գրիգորեան Սարգիս էֆենօի:
Գ. Եռուսթեան Աղբառնոր աղա:
Չարիեան Կարապետ աղա:
Խաղտեան մահտեօի Յակոբ աղա:
" Ահնայ Ազգասիրական Ընկերութեան:
Հալաճա Ճիվանի Գրիգորեան:
Յակոբեան Թաղաւոր աղա:
Ճէվանիքձեան Գառնիկ աղա:
Սեղբառեան Գաբրիէլ աղա:
Սէֆէրեան մահտեօի Պօղոս էֆենօի:
Տէր Գառապարեան Ղալաթաւ աղա:

ԱՆՏՈՒՐ

Բէտեան Սարգիս աղա Արապիկբլի:

ԱՍԱԲԱԶԱՐ

Եղիսեան Մնացական աղա:
Թաղաթեան մահտեօի Խաչատուր աղա:
Կօրիքեան մահտեօի Սահակ աղա:

ԱՖԻՕՆ ԳԱՐԱՅԻՍԱՐ

Վարդապետան Գրիգոր աղա:

ԲԵՐԻԱ

Գեր. Առաջնորդ Մկրտիչ վարդապետ Տիգրանեան:
Աճեմեան Մկրտիչ աղա:
Բրուտեան մահտեօի Մամբր աղա Արապիկբլի:
Գալչիմըր Յովսէփեան Գրիգոր աղա:
Դոյանեան Գէորգ աղա:
Գառլաժեանց Օհան աղա Յամթեցի:
Եկառեանց Եղանոր Սեղբառ աղա Արապիկբլի:
Թիւֆէնիձեան Մկրտիչ աղա Յամթեցի:
Ղարախիւբեան Մնատ աղա Արապիկբլի:
Ներսէսեան Մկրտիչ Արապիկբլի:
Շահվէթիլեան մահտեօի Առուստամուր աղա:
Սաղաթիլեան մահտեօի Կարապետ աղա Արապիկբլի:
Տէր Գրիգորեան մահտեօի Կարապետ աղա:
Տէր Խաչատուրեան մահտեօի Սարգիս աղա:
Տէր Կարապետեան Սարգիս աղա Յամթեցի:
Տէր Մարգարեան մահտեօի Նիկողոս աղա:
Տէր Յակոբեան Վարդան աղա Յամթեցի:
Տէր Սահակեան մահտեօի Յովսէփեան աղա:
Քիւրքձիւնօֆ Յովսէփեան էֆենօի:

ԳԱՆՁԱԿ

Արժ. Յակոբ վարդապետ տէր Աւետիքեան:

ԴԱՄԱՍՍՈՍ

Արժ. Բառնափա վարդապետ տէրաւ:
Թէրզիպոլեան Թորոս աղա:
Ղարաձեան Գէորգ աղա Չմբէղեղեօի:
Փիլիպոսեան Գաբրիէլ աղա Մաշիկբլի:
Խաղթեղեան մահտ. Յարութիւն աղա Սաղմեցի:
Մկրտեան Մարտիրոս աղա Տիգրանիկբլի:
Մանուկեան Ռաֆայէլ աղա Մաշիկբլի:
Փառադրոնեան Սարգիս աղա Նուէր գալորցեան
աշակերտեղ:
Թաղաճ Սարգիս աղա Արապիկբլի:
Դանուսաձի Գէորգ աղա Ահնայ:
Գօլեմիսեան Յակոբ վարդապետ:

Սարդղեան Մարտիրոս աղա Քիւրքձի Մաղթիկեօ:
Ուսումնասէր Ընկերութիւն:

ԵԳԻՊՏՈՍ

Արժանապատիւ Մկրտիչ վարդապետ:
" Կարապետ վարդապետ:
Գալիպոսեան մահտեօի Նեմլուր օրիորդ Պօլսեցի:
Լալարով Միմեճն աղա Չմիւռնացի:
Կարապետեան Պօղոս էֆենօի:
Նուէր Խորենեան վարդապետի:
Ուսապեղեան Գէորգ Պէյ:

ԵՐԶՆԿԱՅ

Քիւրա օղաւեան մահտեօի Գրիգոր աղա:

ԵՐՈՍԱՆԵՄ

Վսեմալայ Կապիթ Փաշայ կառավարիչ քաղաքիս:
Արժանապատիւ Վրժանէն վարդապետ:
" Պէտրոս վարդապետ:
" Յովսէփեան վարդապետ:
" Եղիշ վարդապետ:
" Խաչատուր վարդապետ:
" Կիրակոս վարդապետ:
" Ներսէս վարդապետ:
" Երեմիա վարդապետ:
" Առուստամուր վարդապետ:
" Փիլիպոս վարդապետ:
" Բառնափա վարդապետ:
" Կանափա վարդապետ:
" Խալէն վարդապետ:
" Սէրով վարդապետ:
" Թաղէս վարդապետ:
" Բարդուղիմէոս վարդապետ:
" Անդրէաս վարդապետ:
" Եղիկիւ վարդապետ:
" Եղիա վարդապետ:
" Յակոբ վարդապետ:
" Մովսէս վարդապետ:

Սարկաւազ Մահակ Պօլսեցի:
Մարտաւ գառնակալի աշակերտ Ժառանգաւորաց
գալորցի:

Տիրացաւ Խաչատուր Բեթղէզեցի:
Բրուսիոյ Հիւսրափա Պ. Պետերսն:
Խաչատուրեան Յակոբ աղա:
Մուրաֆեան Կարապետ աղա:
Մուրափեան Բաղդա Յակոբ աղա (2 օրի.):

ԵԴԵՍԱ

Գալանտարեան մահտեօի Գրիգոր աղա Ահնայ:
Լուսաւորչեան Ընկերութիւն:
Լուսաւորչ. Ընկ. գիշերային ուսանողք:
Պատմաձեպ մահտեօի Պաղատաւ աղա:

ԵՐԵՒԱՆ

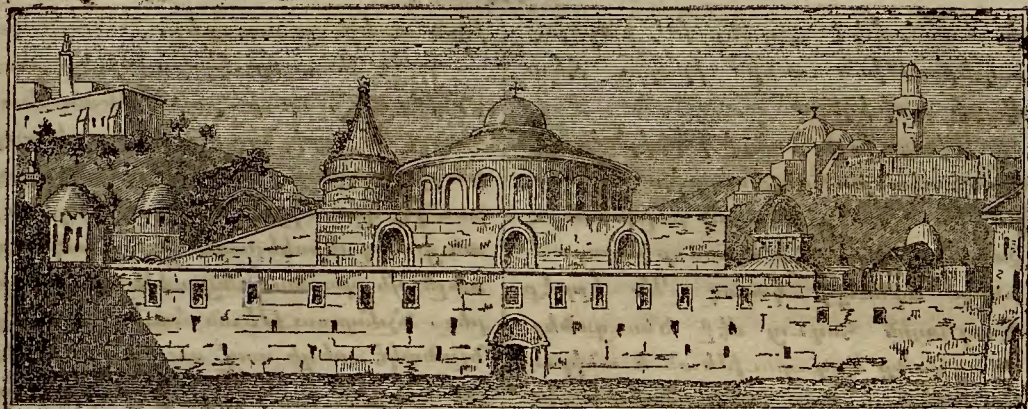
Տէր Մանուկ Աւագ քահանայ Հին Նախնիկեան:
Տէր Յովսէփ քահանայ Սէլեանց:
Քերիմով մահտեօի Եղիազար աղա:

ԵԴԴՈՒԿԱ

Առաջնորդ Եղիկիւ արժ. Յակոբ վարդապետ:
Չարիքիձեան Գրիգոր աղա:

ԶՄԻՌՆԱԿ

Տէր Յակոբ քահանայ Պաղատաւեան:
Աղանեան Սոփիան աղա:

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 11.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30
1868.

ԱՅՏԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԺԱՂԱՎՐԴԱՅԻՆ ԿԹՈՌԻԹԻՒՆՆԵՐ

Ի.

ԼՐԱՌԻՆ ԿԱՄ ԱՐԴԻՒՆՔ ԿԹՈՌԻԹԵԱՆ

Երեւոյից այն կրթութիւնը սահմանելն զկեօն աշխատիք այժմ ցոյց տալ թէ քիչ օգուտ կարող է մատուցարարել հասարակութեան ժողովրդային կրթութիւնը:

Արդեւ տեսնու մեր Երկրի մէջ տաճարի օրինաւոր ժողովրդային կրթութիւն չկայ, ուստի անհնարին է օգուտը մեր ազգային դպրոցներէն ցոյց տալ: Իսկ եթէ կրթութեան արդիւնքը աւելի քաղաքակրթեալ ազգերու մէջ որոնենք, այն տեղ եւս պարզ պի-

տի տեսնենք, որ կրթութիւնը միայն այն երկիրներուն մէջ արդատաւոր է, ուր բարոյականութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի կրթութեան նկատմամբ, ուր պարտաւորութիւնը նիւթ է առարկայ կր խոստովանուի արտաւարտութեան, եւ ուր առարկանութիւնը ոչ թէ իբրեւ լոկ միջոց, այլ իբրեւ վեհաց նպատակ կը համարուի:

Երբ մենք անայնք որ մտաւորական մշակութիւնը, ընդհանրապէս առնելով, բարոյականութեան պարտաւորանքն է. բոլոր ինչպէս որ միայն լոկ պատուանդանը արձան չի կազմեր: Նոյնպէս լոկ մտաւորական մշակութիւնը՝ առարկանութիւն չ'արտադրեր:

Արեմն հարկ է պարգևել թէ ինչ յա-
րաբերութիւն ունին իրարու հետ
միտքը և խիղճը .

Սիտքը խղճմտանքի գործիքն է, սա-
կայնէականապէս երկուքը իրարմէ տար-
բեր են : Տրամաբանական բոլոր հաւա-
քաբանութիւնները և մտաւոր կարողութե-
բոլոր ճգունքը կարող չ'են երբեք
մարդկային հոգւոյ մէջ ծնուցանել
զգացմունք արդարութեան և անիրա-
ւութեան և կամ ամենախոբորիկ փա-
ղափար առ մարդկային պարտուց վը-
րայ , եթէ արդէն խղճի մէջ որոտ-
րատ սերմունք չըկան : Սիտքը կարող
է միայն այս սերմունքը բեղմնաւոր-
րել , թէպէտ և չ'ենք կարող ասել թէ
կարող է անընդմիջաբար դարգացնել
եւ կատարելագործել բարոյականու-
թիւնը : Վասն զի , եթէ այսպէս կար-
ծենք , միւս կողմէն եւս պիտի տես-
նենք , որ աշխարհս աւերալ ամենաշար-
մարդկանց մեծ մասը հանճարաւոր
մարդիկ էին , և եթէ բարոյականու-
թիւնը մտքէն կախում ունենար , այն-
պէս չըպիտի լինէին : Հետեւապէս ,
այսբան միայն կարող ենք ասել , որ
միտքը կարող է օգնել բարոյականու-
թեան , եթէ օրինաւորապէս գործա-
դուի : Այսբանով միայն կը սահմա-
նուի ահա մտաւոր մշակութեան կա-
րողութիւնը :

Ստաւոր կարողութիւնը մշակելով
և ՚ի բարին գործադրելով՝ կարելի է
աւելի լաւ հասկացնել ժողովրդին իւր
պարտաւորութեանց տիւր և պատաս-
խանատուութեան մեծութիւնը : Այ-
տաւոր կարողութիւնը մշակելով՝ կա-
րելի է աւելի պարզ պատկերացընել
այն առիթները , որոնք կրասխալեն ըզ-
մարդ լիովին կատարել իւր զանազան
պարտքերը : Վերջապէս , մտաւոր կա-
րողութիւնը մշակելով՝ կարելի է նայն
ինչ խիղճը գիտութեան փոխել , այս-

ինքն աւելի լաւաւորել :

Եթէ մտաւոր մշակութիւնը զու-
գընթաց չ'է սրտի մշակութեան հետ .
կարող են չարիքներ մտնել աշակերտի
գաղափարին մէջ և բարոյական սկզբ-
բունքը փնտսել : Վասն զի պարտք չու-
սուցանել աշակերտին՝ կրնանակէ ըզ-
ուելեայն պարտազանցութեան հրաւի-
րել . ճշմարտութեան համար լուր կը
նշանակէ տեղի տալ՝ սուտն ընդունե-
լաւ : Վասն զի , ով որ կը լուր խոնար-
հութեան , անշահախրութեան և հը-
նազանգութեան համար , նա անշուշտ
կը պատուիրէ հպարտութիւն , ինքնասի-
րութիւն և ստահակութիւն : Եթէ
այսպէս չը խոտաողանինք , մարդկային
սիրտը լաւ ճանաչած չ'ենք լինիր , վասն
զի շատ պարագաներ կան , որոց մէջ
չը քաջալերել սիրտը ՚ի բարին , կը նը-
շանակէ քաջալերել ՚ի չարն :

Մենք կ'ընդունինք , որ մտաւոր
կրթութիւնը անուղղակի կերպով ազ-
դեցութիւն ունի ժողովրդի բարոյա-
կանութեան վրայ , բայց կարող չ'ենք
չափել առանց մշակութեան սրտի :
Մենք գիտենք , որ շատ չարիքներ ծը-
նունդ են թշուառութեան և չքա-
ւորութեան , շատերը պարտաւորու-
թեան և անապաշտութեան , և կրթու-
թիւնը կարող է , խել այս վատ ար-
մատները , բայց առանց բարոյական
մշակութեան կարող չ'ենք բացարձա-
կապէս մի բարոյական ժողովուրդ են-
թադրել : Կարող չ'ենք ընդունել , որ
մի ժողովուրդ լի գիտութեամբ եւ
բնազդմամբ երկարատեւ եւ կա-
տարեալ առաքինութիւն ունենայ :
Գիտենք մի անգամ , թէ ինչ կարող է
լինիլ այն ժողովուրդը , որ ուրիշ բա-
րոյական չ'ունի բացի գաղաղութեան
սրութենէ և ընդարձակ հմտութենէ :

Այս տեսակ ժողովուրդը հանճա-
րեղ , բայց անսիրտ , անհասկանալի կազ-

մուտն ժողովուրդ է, այսինքն ինքնա-
սեքներու կամ անձնասէրներու համա-
խմբութիւն: Վիշուք թէ՛ այս ինքնա-
սեքները շատ իմաստուն են. բայց նո-
ցա կրքերը շարունակ արխտի ձգտին
իրենց սահմանած կոպարէն ելնելու
և հետեւապէս իմաստութիւնը պիտի
փխտուի խորամանկութեան, մոլու-
թիւնները պիտի գիտնական ձեւ ըս-
տանան, և թէպէտ այսպիսի հասարա-
կութեան մէջ արտաքուստ գայթակ-
ղելի արարմունքներ չ'են երեւիր, սա-
կայն ի ներքուստ բարոյականութեան
արմատները չարանալով՝ ոտներ արձա-
կելու հիւթը կը պակսի և կը տեսնես
որ լոկ գիտութեան ջերմ ու պայծառ
արեգակի տակ՝ հասարակութիւնը կը
թառամի և կը մեռնի, նմանելով ան-
տերեւ, անձաղիկ և անպտուղ ծա-
ռերէ կաղմուած մի չորացած անտառի:

Այս պատկերը ստատիկ է. բայց
ճշմարիտ է և պարզապէս կը հասկացը-
նէ, որ լոկ կրթութիւնը, որչափ որ
բարեք յառաջացնէ, դարձեալ կարող
չ'է ազդ մի կամ երկիր կենդանացնել
նա եւս կարող չ'է շարեաց և ազէտից
առաջն առնուլ, և կամ հիւանդ ժողո-
վուրդ մի բժշկել, եթէ մոտաւորական
գեղւոյն հետ խառնուած չ'է առաւել
հզորագոյն և առօրջարար հիւթ մի,
հիւթ բարոյականութեան:

Արդ՝ այս հիւթն է դաստիարակութիւնը:
Այդի մշակութեան համար կրթութիւնը
և սրտի մշակութեան համար դաստիա-
րակութիւնը՝ անշուշտ պէտք է որ իրարու
հետ զուգընթաց լինին, որովհետեւ դաս-
տիարակութե կամ բարոյական մշակու-
թեան հետ ստացած նուազ կրթու-
թիւնն անգամ կարող է շահուէտ լի-
նիլ: Աւելի պարզ խօսինք, բարոյական
մշակութիւնը ղեղուն և լեցուն է մի-
տաւոր դարգացման տարեքններով:
Վասն զի սիրտը այնքան չիտարեւա-

գործուիր մտքով որքան միայր՝ սրտով:
Բարոյականութիւնը կը բեղմնաւորէ
իմացականութիւնը, և կարելի է ա-
սել թէ՛ իմացականութենէ ստացած
լոյսը սովորով կը վճարէ: Բարոյակա-
նութեան սուրբ, աղնիւ և բարձր
զգացմունքները միշտ կաղնուայնեն և
կը բարձրացնեն գաղափարները: Առա-
քինութիւնը վերապայ թախնէր-կը
ուայ մտքին և կը ծնանի կարօտութիւն
գիտութեան եւ խելամուտութեան,
Առաքինութիւնը ճշմարտապէս կը քա-
ղաքակրթէ ժողովուրդը: Աւտի հա-
տատ պէտք է համոզուել, որ մեր ցան-
կացած բարձր կրթութիւնը աւելի
շուտ և դիւրաւ կարող ենք ստանալ
բարոյական դաստիարակութեամբ, քան
թէ մտաւոր մշակութեամբ կարող
ենք ստանալ բարոյական կատարելա-
գործութիւն: Այժմ կը նշանակենք
միայն այս մեծ ճշմարտութիւնը, իսկ
յետոյ աւելի ընդարձակօրէն պիտի
պարզենք:

Դառնալով այժմ մեր՝ գլխաւոր նիւ-
թայն՝ կը կրկնենք յայտնապէս, որ մեր
ժողովուրդը ոչ միայն կրթութենէ
զուրկ է, այլ և դաստիարակութենէ:
Շատ բարեմիտներ արդէն զգացած
են այս կէտը և շարունակ կը խօսին և
կը գրեն, բայց արդիւնաւորերու հա-
մար՝ անշուշտ հարկաւոր է ուղիղ ճա-
նադարհն ևս ուսուցանել ժողովրդին:
Վասն զի, յայտնապէս տեսանք որ քանի
մի սովորական տեղեկութիւններով
դպրոցները կարող չ'են իսկապէս դըպ-
րոցներ համարուիլ և ոչ ժողովուրդը
կարող է բարոյական ժողովուրդ լինիլ:
Եթէ ժողովրդային կրթութեան լու-
մնն և արդիւնքն բարոյականութիւնն
է, պարտաւոր ենք ուրեմն խորին մը-
տադրութիւն դարձնել այս կէտին
վրայ և քաջ ճանաչել արդատաւոր և
ամենակարեւոր եղանակն ժողովրդիս

յին կրթութեան : Մենք՝ այս արդա-
աւոր եղանակը՝ կը համարենք քրիստո-
նէական բարոյականի կատարեալ մա-
տակարարումը մեր դպրոցներու մէջ,
որ կարող է այժմեան աւանդուած ա-
մենագոյնն ուսմանքներն անդամ չա-
հաւէտ կաշուցանել, և եթէ միան-
գամ հիմնաւորուի, խիստ ի եղեցիկ ար-
գասիքներ կարող է առաջ բերել եւ
միանգամայն աճապարեցնել բարձրա-
գոյն կրթութեան եռանդը ժողովրդին
մէջ : Եւրոպայի երբ որ հակառակորդ
չունինք այս մասին և գուցէ շատերը
պիտի ասեն մեզ՝ թէ մեր ներկայ դպր-
ոցներուն մէջ արդէն քրիստոնէական
դասեր կաւանդուին : Սակայն մենք
եւս կը պատասխանենք, որ այն չոր ու
ցամաք ձեւերը (որոց շատ տեղ սկա-
նատես եղած ենք) քրիստոնէական դա-
սեր չեն կարող համարուիլ, այլ լոկ-
անկապ գիտելիքներ, որոնք աշակեր-
տաց սրտին աղօթցութիւն չառնելէն
զատ, գուցէ միտքը եւս խանգարեն :
Մեր առածը քրիստոնէութեան վեհմ'
բարոյականն է, որ մանուկ ուսմանը
ներէն կարող է ճշմարտութեան դիւ-
յաղուններ պատրաստել, որոնք ամբող-
ջապէս կաւանդուած չեն արդիւն
մէջ և եղբայրսիրութեան հոգին զօ-
րոյցներով տարածեցնել այն ատելու-
թիւնները, ետականութիւնները, կա-
մակոր յամառութիւնները, ստրկական
ցածութիւնները և անտոժի մարդա-
խաբութիւնները, որոնք բոլորը անբա-
րոյականութեան և սուա քրիստոնէ-
ութեան արդիւնք են և կ'ընդհատեն
ժողովրդի սփը և զօրութիւնը : Եթէ
գէթ դպրոցներու յարկէն ելածները
ազատ լինէին այս աստեղէն, գուցէ
տե՛կնք, որ բարոյական դատարարա-
կութեան պակասութեան չեն այս
չարիքները, բայց ինչ օգուտ, որ նոյն
իսկ ժողովրդի կործնեցեալ ուսուցիչ

ներն անդամ վարակուած են մեծ մա-
տամբ յիշեալ տխրերով : Ուրեմն կը
պիտի ենք համարձակ, որ օրինաւոր ժո-
ղովուրդ կազմելու համար ամենէն կա-
րեւոր միջոցն է կրթութեան չա-
մանել դատարարակութիւնը, գիտու-
թեանն բարոյականը, և յատկապէս
քրիստոնէական կրօնի բարոյականը :
Վասն զի ժողովրդի համար՝ կրօնքէն
բաժնուած բարոյականը ոչինչ է, իս-
պառ ոչինչ : Վասն զի, ժողովուրդը
պարտուց դադարաւորը Ետուծոյ գա-
ղափարին հետ միացնելով միայն կրմ'
բռնէ : Եւ մարդկային ամեն բարոյա-
կան սկզբունք և իմաստութեան ամեն
մշակութիւն միայն Ետուծոյ մէջ կը
տեսնէ : Պատիւը, մարդկային արժանա-
ւորութիւնը և զանազան համակրու-
թիւնները կարող չ'են ժողովուրդը ճա-
նաչել և գործադրել : Եւ չունենալով
այս փայլուն կուռքերը, ունի միայն
Ետուած և նովա գոհ է : Ետուծոյ
երկիւղը այս ամեն բաներու տեղը
բռնած է ժողովրդի համար : Կրօնա-
կան զգացմունքէն արտաքոյ ժողովրդի
ունեցածը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ լոկ-
բնաղբ ու մի և դոյն ինչ աղօս նշաններ
բանականութեան, որոնք կարօտու-
թեան և սնապաշտութեան հոգմէն կա-
րող են դիւրաւ շիջանիլ : Ետաքոյ
կրօնի ժողովրդին ուսուցանելու հա-
մար ուրիշ բարոյականութիւն երե-
ւակայել, այս մի ցնորք ցնորից է ըստ
մեզ : Իրապէս ոչ հարուստներու և ոչ
աղքատներու համար՝ արտաքոյ կրօնի
բարոյականութիւն չեկայ : Սակայն ա-
ռաջինները, կարծես թէ, ընդհակա-
ռակն կրեւակայեն, հարստութեան
մէջ պատիւ եւ արժանաւորութիւն
տեսնելով, որ մի կատարեալ ցնորք և
անձնախաբութիւն է :

Ուրեմն՝ կրօնքն է, զոր պէտք է
ուսուցանել ժողովրդին, վասն զի երբ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՍԻԹԻԻՆՆԵ ԻՅՐԵՒ
ՔԱՍՏԻԱՐԱԿԻԶ

ժողովրդի կրօնական զգացմունքները ազնվեցնան, խիստ շուտ կարող է նա մոռալորապէս լուսաւ որիլ: Պէտք է ուսուցանել ժողովրդին, որովհետեւ անտեղեակ է: Եւ այս ապիտուութեան վատ հետեւանքն է, որ այժմ կը կրենք: Երջանիկ են այն երկիրները, ուր ազատութիւնը և կրօնը միմեանց աջակցելով և իրարու յենլով կընթանան. իսկ այն երկիրները ապաքաղդ են եւ արժանի չեն համակրութեան, ուր ազատութիւնը արմատէն կը խլէ կրօնը: Թշուառ են մանաւանդ այն ժողովրդները, որոնք բանաւ և տանջանալան կը զրկեն ոչ թէ մարդկանց գլուխները, այլ խիղճը և սուրբ համազումը, այն մարդկանց կ'ասենք, որոնք կը ջանան ժողովրդի յափշտակուած հագեւոր հացը իրեն հատուցանել, որ է իւր հաւատը, բարեպաշտութիւնը և յայտը:

Որչափ որ այս խօսքերը մեր ազգին նկատմամբ չ'են, այնու ամենայնիւ ուրիշներու փորձը կարող է մեզ համար շահաւէտ խրատ լինիլ և ամենքս պարտական ենք մեր մատաղ սերունդի թերի կրթութիւնը սրտի և մաքի կատարեալ մշակութեան փոխել: Եւ ճանապարհը միայն կարող է կանգնել մեր ազգը և այն կոպտութենէն հանել, որուն մատնուած է: Բայց միշտ նոյնը կը կրկենք, որ կրթութեան հետ անշուշտ միացած պէտք է լինի դատաւարականութիւնը, որ ճշմարիտ լուսաւորութեան լուսնն է: Եւ այս դատաւարականութեան զօրութիւնն եւս քրիստոնէութեան մէջ է, որ ժողովրդի մասաւոր մշակութեան ամենազոր յառաջացուցիչն է, ինչպէս պիտի տեսնենք յետագայ գլուխներուն մէջ:

Քանի մի ճարտար մտածողներ այնպէս կերեւակայեն, որպէս թէ միտքը կարող է ամեն պաշտօն կատարել առանց խղճի օժանդակութեան, պընդելով թէ մարդու մէջ արդէն բընականօրէն բարոյականութեան զգացումն կայ, որ է բնազդումն (Instinct): Բայց տեսնենք թէ ի՞նչ է այս բնական բարոյականութիւնն կամ բնազդումն, և կարծէ՛ք արդեօք խղճի պաշտօն կատարել:

Բնազդումն կամ բնական բարոյականն ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ամեն տեսակ ազատութեանց, նախապաշարմանց, թերադրութեանց, ատուութեան և սիրայ խառնուրդ մի, անյօդ, այլասեր և շատ անգամ կեղծ: Բնական բարոյականն է կիրքերէ, դրութիւններէ և սովեստութիւններէ կազմուած տարօրինակ բնութիւն մի, այլայլեալ, ապականեալ և անկերպարան: Բնազդումն է անձնական և ինքսիրական ցանկութիւն, սուտ պարտուց դրութիւն, մեղի համազում, վիպապանական ցնորք, որք իրարու հետ խառնուելով՝ խիղճը կ'ապականեն, բարեպաշտութեան խղճերը կ'այլայլեն, վեհանձն եւ հանրական եռանդը կը շեղուցանեն և արդարութեան զգացմունքներն ու մեր նախնին ուղղափրութեան մնացորդները կը փռիայլընեն: Բնազդումն է բացառութիւն ամեն սկզբունքի և վճռական օրէնքներու. նա է մի քնար հազարաւոր անդաշնակ լարերէ կազմուած և մի յողորմագ առաջնորդ, որ իւրաքանչիւր մարդու տարբեր եւ ներհակ ճանապարհներ կ'ուսուցանէ, նայելով իւր

բարանչիւրի խառնուածոյն, դատաւարական թեան տեսակին, ժամանակի և տեղեւոյ պարագաներուն, և այլն: Բնադրումն է օրէնք մի, առանց որբադործութեան և իշխանական զօրութեան, որ ոչ միայն ուրիշներու առջեւ օրինաւորութիւն չ'ունի, այլ նա և ինքը իւր համար: Բնադրումն է մի յամադրութիւն, որ առ վայր մի մարդը բարձրութեան դադարը կը հանէ, որպէս զի յետոյ անխման վրայ դուար ձանայ: Բնադրումն է, որ կը թողութեան իւր մարդու մէջ ներհակ հակադրութիւններ, այն է ատելութիւնը սիրոյ հետ, ինչպէս՝ ամբողջութեան հետ, փափկասրտութիւնը՝ անգթութեան հետ, ազահութիւնը՝ բարեգործութեան հետ, վարուց ապականութիւնը՝ նրբագոյն ճարտար մտութեան հետ: Իմաստութիւն եւ յիմարութիւն, առաքինութիւն եւ մոլութիւն, բարի և չար, այլ և ոչ մի և նոյն անարկայի նկատմամբ: ահաքեզ բնադրումն, ահա քեզ բնական բարոյականութիւն:

Սակայն այս բնադրումն աւելի լաւ է քան թէ չահատիրութիւնը և իմացական ճարտարութիւնը. վասն զի բնադրումն ինքնակամ կարող է առնել ամեն բան, ինչ որ չեն կարող հետաքրքիր չահատիրութիւնը և իմացութիւնը: Սենք դիտենք, որ ոչ թէ իմացութիւնն է, այլ բնադրումն, որ մանկան շրթունքը դէպ ի մօր ստինքը կը մղէ կերակուր փնտռելու, որ ջրմեռնի: Բնադրումն է, որ կ'ուսուցանէ արդերուն կարեկցիլ, անձնադհիլ, պատերազմիլ, մեռնիլ: Վլ բնադրումն, ո՞վ մտրուած ոյժ, ո՞վ ոյժ երբեմն աստուածային՝ մարդու նախկին անմեղութեան մէջ, երբ կը տեսնենք զքեզ մեր նախնի առաքինեաց դիակներուն մէջ, որ լիբաւոր կը բարձրա-

նաս և կը դողդողաս, տախալին փորձ փորձելով կենդանութիւն ստանալու, խորին և արտասուաշարժ յարգանք մի կը պաշարէ զմեզ. ուստի և կ'ըստին սրտինք լսով պաշտել այն Արարիչը, որ զքեզ սուսած է մարդուն, կը պարտաւորինք աղաչել, որ բժշկէ վէրքերդ և կոչէ զքեզ ի լոյս և յառողջութիւն, կը թախանձենք, որ սոսք քեզ քո առաջին պատկերն և գեղեցկութիւնն: Բայց երբ կը տեսնենք, որ այժմ շփոթութեամբ, կուրացած և արբեցած ես, ինչպէս կարող ենք յանձնել քեզ մեր կամաց ուղղութիւնը, կենաց տիրապետութիւնը և մարդկութեան սանձը:

Սրբեմն պարտաւոր ենք բնադրումն աւելի բարձր զօրութիւն որոնել մեր մատաղ սերունդի կամքը չափաւորելու համար: Պարտաւոր ենք ուրիշ բարոյական փնտռել քան բնականն: Եւ ո՞ր կարող ենք փնտռել: Արդեօք դրութեան (Système) մէջ: Արդեօք բնադրումը կանոնի տակ դնելով և տրամաբանել սովորցնելով: — Հաղարսւոր մարդիկ այս փորձը փորցած են և հաղարսւորները կարող են փորձել, բայց անօգուտ: Վասն զի, ինչ է դրութիւնը բարոյականութեան համար. եթէ ոչ վախալան տեղեկութեանց կապակից ժողովածու, որ գուցէ կարողանայ մարդու միտքը հաճել, բայց նորա կամաց վրայ աղդէլու զօրութիւն չ'ունի ինքնին: Յայտնի է որ վարքը լիկ համոզմամբ ոչ կը կանոնաւորուի և ոչ կը չափաւորուի: Ով որ կը բարձրացնէ հրաւիրել զմեզ, ով որ կը փափաքի մեր բովանդակ կեանքը, կանոնի տակ դնել, ամենէն առաջ պարտական է մեր հոգեւոյ մէջ իւր պատուէրներուն համապատասխան յօժարութիւն գրուներ և կամ ինքնին ստեղծել: Առանց այս նախաշաղկն երբեք կա-

բոլ չէ՝ դրու թիւն մի մեր մագէն ան ջընեղով թափանցել եւ ազդել մեր սրտին և հոգւոյն : Պարտք ուսուցանողը պարտաւոր է նախ պարտքը սիրելի կայուն ցանկել, ապա թէ ոչ ամեն դրու թիւն, ամեն տեսական կանոն, բոլորը անօգուտ են : Ինչ տեղ որ սիրել չըկայ, կատարել ամենեւեկն չըկայ : Այս տեղ է ահա մարդկային մտքով յերկրութեան բոլոր բարոյական դրու թեանց թերութիւնը : Այն բարոյական դրու թիւնը որ տպաւորութիւն չունի, ինքնին ունայն է և անօգուտ : Այս տեսակ դրու թիւնները միայն այնքան կարող են մարդը դէպի պարտաւորութիւն մղել, սրբան բնութիւնն ինքնին կարող է նոյնն աւանդել : Բայց եթէ կամին մարդիկ նոյն իսկ բնութեան ձեռքով ուղղել մարդկային բնութիւնը, ունայն է իրենց ձեռնարկութիւնը, ունայն է և իրենց ջանքը : Այս ան զի, երբեք կարող չ'ենք երեւակայել, որ ազդ մի դրութեան շնորհիւ վերակենդանանայ, թէ բարոյապէս և թէ քաղաքականապէս : Այդ դաց ճշմարիտ վերակենդանութիւնը գործոյ մէջ է և ոչ տեսականութեան : Հաստ կը սխալին այն ազգերը, որոնք ամենայն ինչ կ'ակնկալեն տառնալ միայն տեսականութենէ (Théorie), որովհետեւ կը մոռանան, որ ամեն ընկերականութիւններ գլխաւորապէս երկու ազդեցութեան ենթակայ են, այսինքն կարօտութեան կամ հարկի և հոգեկան յուզման կամ ըզձից : Կը մոռանան, որ այն կանոնադրութիւնները միայն փորձական կանոնադրութիւններ են, որոնք թղթի վրայ գրուելէն առաջ՝ դրուած են արդէն սրտի վրայ : Հետեւապէս, որէնադրութիւնները ազդու յարգարեւել և բարոյականութիւնը կենդանի զօրութեան մի փոխարկելու համար՝ հարկ է կանոնադիր

քը մարդկային սրտէն պահանջել : Բայց սրտէն մեծամեծ բարիքներ քաղելու համար ևս հարկաւոր է անշուշտ մատակարարել սրտին զարգանալու և ազդունանալու սրինաւոր միջոցներ և ոչ թէ փաստաբանութիւններ եւ հաւաքաբանութիւններ : որպէս զի, նոյն իսկ փաստաբանութիւնները սրտի հաւանութենէն և ընտրողութենէն բխին : Կամիմք ասել, որ ազդ մի կենդանալընեւ համար հարկաւոր է յօդնութիւն կոչել հոգւոյ արամաբանութիւնը և սրտի զօրութիւնը : Բայց հարկաւոր է՝ կանխապէս տալ սրտին այն պիտի առարկայ, այնպիսի գործ, որ շարժուի, որ գերուի և հնազանդի : Ահա հիմն եւ պայման ամեն ճշմարիտ բարոյականութեան :

Այդ՝ այսչափ խօսելէն և բնազդման, բնական բարոյականի և մտայնորդար՝ դրութեանց տկարութիւնը բացատրելէն զինի՝ աւանդելը այժմ թէ՛ մին է սրտի մշակութեան գլխաւոր միջոցը, ժողովրդային շինութեան անկենդանութեան և ամենեւեւ բարձրագոյն բարոյականը ու ազգաց ճշմարիտ դատարակիչը :

Այս դատարարակիչն է Քրիստոնէութիւնը : Չ'անանք ուրեմն մեր խոստման համեմատ պարզել թէ միջոցի կարեւոր է, ժողովրդի վերակենդանութեան համար, քրիստոնէական դատարարութիւնը զուգախառնել մտաւոր կըրթութեան հետ :

Քրիստոնէութիւնը, որ շատ հըռչակուած է և տախաւին շատերուն անծանօթ, որ հին է և միանգամայն նոր, որ ոմանց համար գայթակղութիւն է և յիմարութիւն և շատերուն համար փրկութիւն, զօրութիւն և իմաստութիւն, քրիստոնէութիւնը, որ ծրագրուած է նոյն ձեռքով և նոյն գաղափարի վրայ, որով ստեղծուած է մար-

դրն, խիստ բնական և սրտաշաճաւոր է
մարդկային կեանքին : Բրիտանիոս-
թիւնը աշխարհիս ամեն բարոյական
ներէն գերազանցն է, որովհետեւ ա-
ռաւել է քան զբարոյական : Բրիտոս-
նէսթիւնն մարդու հոգեւոր կենդա-
նութիւնը վերանորոգելու համար միտ-
քին չք գիմեր, այլ ուղղակի հոգւոյն,
գործնական բարձր զօրութեամբ :
Նա չք կրկնէր մարդկային բարոյականի
հին փառաբանութիւնը, որոնք ոչ
միայն մաշուած են, այլ և միշտ անդոր-
եղած են, և իրենց ամենայնով կիրա-
ռութեամբ անգամ երբեք մարդկային
սիրտը վերածնած չ'են : Բրիտանիոս-
թիւնը կը մատակարարէ նոր գործ,
նոր ազդեցութիւն, արտաքայ բնու-
թեան, ի վեր քան զնութիւն, ի վեր
քան զբանականութիւն : Նա կը խօսի
Վանաբարձրելոյն գթութեան և վրչ-
տակցութեան վրայ, Մոտաւաճութե-
հրաշափ խոնարհութեան վրայ, յաւի-
տենական խնդիր մարդեղութեան վրայ :
Նա կը խօսի այն Սուրբին վրայ, զոր
երկինք կը ճանաչէ և յաւիտենակա-
նութիւնը կը փառաւորէ : Նա կը խօ-
սի այն Սարգսիւնին վրայ, որ ի վերջոս
ծնաւ և խմայաւ մարդկութեան վրչ-
տերը : Բրիտանիոսթիւնը կը խօսի
մարդկութեան վրայ, որ ճնշուած էր
վեղաց ծանրութեան տակ : կը խօսի
մարդկային ազգի անկման և վերահաս-
տատութեան վրայ, որ ի սիրոյ յղա-
ցաւ և սիրով կատարուեցաւ : Նա կը
պատմէ մեզ, թէ ինչպէս երկինքը
հաշտուեցաւ երկրի հետ : Բողոքովա-
յի վրայ և մարդկութիւնը վերակոչե-
ցաւ իւր նախկին յարաբերութիւնն
սկսելու իւր երկնաւոր շօր հետ : Նա
կը պատմէ մեզ, թէ ինչպէս կեանքը
և անմահութիւնը բխեցաւ ծաւաղե-
ցաւ Բրիտանիոս ապառաժ գերեզմա-
նէն : Նա կը պատմէ մեզ, թէ ինչպէս

Պետեկոտակի խորհրդաւոր և մեծ ո-
րը, Մոտաւոյ հոգւոյ և մարդոյ հո-
գւոյ մէջ փրկարար շրջանաւորութիւն
և տուրեւաւորութիւն հաստատեցաւ :
Թէ ինչպէս երկնաւոր միւլթարութիւն
այց երանելով երկրին՝ օրհնեց և միւլթ-
արեց, թէ ինչպէս յաւիտենական
երանութեան արշալոյսը փայլեցաւ,
որ լուսաւորէ մեր թշուառութիւնը :
Թէ ինչպէս ժամանակը կոտորուեցաւ
յաւիտենականութե հետ գերեզմանի
գուրին վրայ, և թէ ինչպէս անընդհատ
շարունակեցաւ յոյսը, քաջալերութիւ-
նը, ուրախութիւնը և կեանքը, երկինք
քէն յերկիր և երկրէ յերկինս : Նա
քրիստոնէութեան քարոզած մեծ գոր-
ծը : Նա վսեմ գործն է, որ ամենայն
զօրութեամբ կը բախէ մեր սրտի դու-
ռը, կը ձայնէ մեր սրտին մէջ բարձր
ձայնով, կը յարուցանէ մեր սրտին մէջ
գործունէութեան եռանդուն բաղ-
ձանք և մի զինի միւսոյ կը բարձրացը-
նէ մեր սրտէն ուրախութեան և երախտ-
գիտութեան :

Արդ ինչ խօսեցանք մենք ընկե-
րականութե ճշմարիտ բարոյականի և
ամեն բարի օրինոյ մասին : Սենք ատու-
ցինք, որ իւրաքանչիւր բարոյական ու-
րէնք՝ սրտի ամեն բարի բաղձանքնե-
րուն համապատասխան լինելու է, որ
ազգէ, զօրացնէ և վերածնէ : Նա
փրկարար զօրութիւնը Վեռտարանի
մէջ է, և ուր կարող է լինել, եթէ ոչ
Վեռտարանի մէջ : Ինչ գրութիւն,
ինչ կանոնագրութիւն կարէ վերա-
ծնելութեան միջոցներ մատակարա-
րել հոգւոյն, եթէ ոչ Վեռտարանը :
Ինչ հզօր ճարտարախօսութիւն կա-
րէ այնպէս խոր թափանցել մարդկա-
յին բարոյական կենաց մէջ, ամեն յու-
ռութիւն արմատէն խել և նոր աշ-
մասներ վերաբողոքել, ինչպէս Վե-
ռտարանը : Կրութե վրայ շատ կը

փոփոխել, բայց ինչ գրութիւն կարող
 է աշխարհիս մէջ այնպիսի հրաշալի օ-
 րինակաւ համադրուող արտի հետ,
 ինչպէս քրիստոնէական կրօնը, որ բո-
 յորովին չքննաներ գրութեան: Ինչ
 ամենաբաւարար աւետիքով կարող է
 այնպէս խորէն շարժուիլ արտի ե-
 ռանդը և մարդկային ճշմարիտ գոր-
 ծասիրութիւնը, ինչպէս փրկութեան
 աւետիքով: Ինչ բարեգործութեամբ
 կարող է զարթնուիլ մարդկային երախ-
 տագիտութիւնը, եթէ չէ այն փրկա-
 շար բարեգործութեամբ, որոյ նմա-
 նը մարդկային միտքը երբեք կարող
 չէ յզանալ: Ուշագրութեան խիստ
 արժանի գործքը կը նշմարուի այս անգ-
 կը տեւեմէնք ակներեւ, որ միայն ուրա-
 խութիւնը բաւական չէ մեր բարոյա-
 կան նորոգութիւնը լիովին հասարե-
 շագործել, այլ հարկէ տեսչուտ որ ու-
 ջախտութեան հետ միացած լինի և ե-
 ջախտագիտութիւնը: Սակայն երախ-
 տագիտութիւնն ինքնին, եթէ վրկու-
 թենէ նուազագոյն պարգեւաց հա-
 մար է, կարող չէ այն աղդեցութիւնն
 ունենալ, որ հոգւոյն վրայ, զոր կը պա-
 հանջէ մեր վերանորոգութեան գոր-
 ծը: Ի՞նչ բարեգործութիւնը, որ փրկ-
 կութիւն չէ և ազատութիւն ամենա-
 մեծ փոփոխութեան և ամենատոկայի թըշ-
 ուառութենէ, այն բարեգործու-
 թիւնը որ տարածեցող է մարդկա-
 յին ամենազարհուրեցիկ երկիր զին, որ
 չարի մեծ լինի, դարձեալ կարող չէ այն
 կատարեալ յեղափոխութիւնը ծնու-
 ցանել մեր հոգւոյ մէջ, որ բոլորովին
 նորոգէ և նոր հոգի կազմէ: Բարձրա-
 նայւել կամ կանգնելու համար, ինչ-
 նասիրութեան հոյէն արմատաքի խը-
 լուելու և ընդհանուր սիրոյ մէջ արն-
 կուելու համար, անշուշտ կարեւոր էր
 մարդուն այս համընդամն ունենալ, որ
 ինքն կրտսուած է, լստուածմէ մերժը-

ւած է և պատմոյ երկարութեամբ: Լ-
 ուանց այս համընդամն ամեն բարեգոր-
 ծութիւններ, նաեւ այնպիսիք, որոնք
 մի նուազով մարդը երջանկութեան
 հասնուցած լինէին և վտանգէ ապա-
 հոված, դարձեալ կաքող չէին մարդու-
 սովորական միտումները փոխել և յո-
 ժարութիւնները սրբազարծել: Հարկ
 էր ուրեմն ամենէն առաջ յայտնել հո-
 գւոյն իւր դատապարտութիւնը, իւր
 անկեալ վիճակը և ապա աւետել իւր
 փրկութիւնը: Ինչ փետմական ձեռ-
 նարկութիւն: Բայց պէտք է իմանալ,
 որ քրիստոնէական փրկագործութենէն
 առաջ, մարդկային հոգին ի ներքուստ
 տանջուելով՝ արդէն մասամբ թոթո-
 ված էր իւր անկման խոստովանու-
 թիւնը: Առարկէն շատ թէ սակաւ
 պատրաստուած էր իւր թշուառու-
 թիւնը յեղափոխելու: Հեթանոսա-
 կան աշխարհի ըստ փիլիսոփաները ար-
 դէն զգացած էին մարդկութեան թըշ-
 ուառ վիճակը և Պլատոն այնքան յու-
 սահառած էր մարդկային տխուր գրից
 վրայ, որ յայտնադէս ասած էր. «Մին
 չեւ երկնքէն մէկը չ'իջնէ, անհնար է
 որ մարդը իւր թշուառութենէն վրա-
 կուի և վերականգնի»: Լսուցէս լս-
 տուծոյ հոգին բարի դատաւոր է ամեն
 բանի, ինչ որ կայ մարդոյ մէջ: Եւ այս
 մեղաց համընդամն է մէկ ծղկնի, ո-
 լուէն վրայ կը դառնայ գէպի երկիրը
 բայցուող գուռը: Այս է փրկութեան
 խոստովանութիւնը, նա է զգացումն
 այն ընդարձակ, լուսաւոր, յաջոր-
 դական և կատարեալ դրութեան, զոր
 ընծայեցին երկրին հիւանի որդին եւ
 քանի մի ձկնորսներ: Ինչ հրաշալի
 զուգակցութիւն անկման և կանգնե-
 ման, մեղաց խոստովանութեան եւ
 փրկութեան: Հնարին է արդեօք
 նմանը գտնել մարդկային աղգի բո-
 վանդակ մտածութեանց տարեգրու-

Թեան մէջ : Այլ երբեք . վասն զի հիւս-
նի որդին՝ էր միանգամայն և որդի Այս
տուծոյ և լիովին կը ճանաչէր մարդոյ
սրտի խորք : Այս տեղէն է ահա, որ
երկու խօսք յաջորդաբար կը կրկնուին
մարդկային հոգուն : — Օ ինքն սուր-
հով կարծող հոգուն կը կրկնուի Թէ
կորսուած էս, իսկ զինքը կորուսուած
խոտորանողին կը կրկնուի Թէ՝ Կը-
կուած էս : Այս երկու խօսքն է աստ-
ուածային դրութիւնը, որով կը յա-
ջորդէ անպատու՝ երկիր զին՝ անպա-
տու՝ ուրախութիւն, անխախտ թըշ-
ուառութեան՝ անվախճան երջանկու-

թիւն, վերացեալ հոգուն՝ միւսթա-
րութիւն, անդունդի վրայ՝ շինութիւն
Ահա այս է Աստուծոյ ծրագիրը մար-
դու մէջ երախտագիտութիւն ապա-
ւորելու համար . այս է որ կը հանէ
մարդը այն սահմանափակ գաւթէն,
ուր ինքնասիրութեամբ ծանրացած
է, և կը զեանդէ մի ընդհանուր և նե-
րող իշխանութեան ներքոյ :

Առջ աշխարհն էր որ առ ինքն
կը քարշէր զմարդ, իսկ այժմ՝ Աստուած
է որ առ ինքն կը ձգէ :

Շարունակութիւնը յաջորդ թուով :

Արդէն կանխապէս աղդարարութիւն ըրած էինք Աստրիացոյ
կայսեր և կայսրուհւոյն կողմէն Սուրբ Աթուոյս նուէր զրկուած կեն-
դանագիրներուն մասին, այժմ՝ գոհութեամբ սրտի կը հրատարակենք
Աստրիական Սեփ . Հիւսկատոսի նամակը ի գիտութիւն համայն
ազգայնոց :

ԱՄԵՆԱԳԱՍՏԻ ՏԵՐ ԻՄ

Նոյն վեհախառութիւն կայսրն և կայսրուհին,
օգոստոսիայ վեհապետին իմ, հաճութեամբ ընդու-
նելով զստոման իբրեւ զարմանալի գործ արհեստին
և հաղուագիւտ հնութեամբն իւրով, զոր Ամենա-
պատիւ և գերամեծար Տէրութիւն ձեր բարեհաճե-
լաւ նուիրել ի պէտս Յորդանանու ջրոյն, որով
կրօնադոյնն ի դատես Նոյն վեհախառութեանց օ-
րիորդն Արհի Դքսուհի Մարի վալերի ընկալաւ ըզ-
ինքն յկրօնութեան, հրամայեցին ինձ յանձնել Ձեզ
զերկոսին կենդանագիրն Ն. վեհախառութեանց
իբր ի վկայութիւն բարեպէր հաճութեան զոր սնի
առ Ձեզ, առ գերապատիւ ու խոր միաբանական
և առ ժողովուրդդ :

Ամենապատիւ Տէր, քան զամենայն որ և է
դորձ յանձնարարական քաղցրագոյն գտաւ ինձ մա-
տուցանել Ամեն . և գերամեծար Տէրութեան ձե-
րով զկենդանագիր գլխաւորի և Ներկայացուցի մե-
ծի կայսերական Տոհմին, որ ընդ դարս յոյժ էկաց
ի պաշտպանութիւն և ի հաստատութիւն որբաղան
երկրիս, յորում ծնաւ, քարոզեաց, և կրեաց ըզ-
շարքարան փրկին երկնաւոր, և ընկալաւ (երկին
ուրբ) զպատուականագոյն արեւնն Քրիստոսական :
Սոյն այս կենդանագիր, նմանապէս և Օգոստոսիայ
կայսերուհւոյն, յաշ ի կարծս արացե Ձեզ միշտ
եթէ ազգն Հայոց, յորմէ ոչ տակաւ անմիջեք բնաձիբ

MONSEIGNEUR

Leurs Majestés l'Empereur et l'Impératrice, mes
Augustes Souverains, ayant agréé l'offre de l'ai-
guière aussi admirable comme objet d'art, que
précieuse par son antiquité, que Votre Seigneu-
rie Illustrissime et Révérendissime a bien voulu
mettre à disposition, pour contenir l'eau du Jour-
dain, avec laquelle la plus jeune des filles de LL.
Majestés, Mme l'Archiduchesse Marie Valérie a
été baptisée, m'ont chargé de Lui remettre les
deux portraits de L. L. Majestés, comme témoignage
de Leur gracieuse bienveillance envers Vous, Vos
vénérables confrères, et votre peuple.

Aucune commission, Monseigneur, ne pouvait
m'être plus agréable, que celle de remettre à
Vôtre Seigneurie Ill^{me} et Rév^{me}, le portrait du
Chef et Représentant de la grande Maison Impéri-
ale, qui, pendant des siècles, à defendu, protégé
soutenu cette Terre sacrée par la naissance, pré-
dication, et passion du Divin Rédempteur, inon-
dée du plus noble sang de la Chrétienté; d'un
portrait, qui, ainsi que celui de l'Auguste Impé-
ratrice, Vous rappellera toujours que la nation Ar-
ménienne, dont tant de membres ont su par leurs
qualités et services, acquerir une place remar-
quable dans les annales de la Monarchie Autri-

ապրանդօք և ծառայութեամբ իւրեանց արժանի եղին ունել 'ի տարեգրութիւնս Աւստրիական պետութեան տեղի նշանուոր, վայելին 'ի շնորհս հոգր Վեհապետին առաքելական թագիւ պատկերոյ, որ 'ի ձեռին կրէ զգաւալանն :

Այն, ուրախ եմ լի և պատարուն ցնծութեամբ, մինչեւ ոչ եւս փախաքէլ գտանել քան զորոյն զայս լաւագոյն պատեհութիւն առ 'ի յայտ առնել Ձեզ, Ամենապատիւ Տէր, զշնորհապարտութիւն իմ ընդ մեծագոյն մարդասիրութիւն Ձեր, զոր ցուցանէք ինձ միշտ հանդերձ միաբանական ուխտիւք :

Հաճեալք, Ամենապատիւ Տէր, ընդ հաւատ տիւ խորին մեծարանաց իմոյ, որով եմ միշտ Ձերումք Ամեն, և Գեր, Տէրութեան շնորհապարտ և անձնանուէր :

Պերնարտ Կուստաւ Կոն Գապսկայի
Չերիա, սենեկապահ Ն. Կ. Վ. Թ. Առաք.
Պատգամաւոր, խորհրդական և մտերիմ
Ներկայացուցիչ Նորին 'ի Պադէտոն. Աս-
պետ սրբոյն Յովհաննու Աստիկանաց
կարգին Երուսաղէմի :

Ամենապատիւ և գերամեծար
Տէրութեան. Տ. Եսայի Պատրի-
արք Հայոց սուրբ Երուսաղէմի
և այլն և այլն :

Տէրութեանդ ի 1 Օգոստոսի 1868.

chienne, jouit de la grace du puissant Souverain, orné de la couronne Apostolique, qui y tient le sceptre.

Oui, je m'en réjouis et d'autant plus, que je ne saurais désirer, ni trouver une meilleure occasion, de Vous témoigner, Monseigneur, ma reconnaissance, de la bienveillance marquée, dont j'ai toujours été l'objet de Votre part et de la part de vos confrères.

Agreez, Monseigneur, l'assurance de la respectueuse considération avec laquelle je suis,

De Votre Seigneurie Ill^{me} Rev^{me}

Le trèsobligé et dévoué

Bernard Gustave Conte de Caboga Cerva,
Chambellan de S. M. I. R. Ap. son Délégué
Conseiller et Représentant int^o. en
Palestine, Chevalier de l'Ordre de Saint
Jean de l'Hopital de Jérusalem.

A Sa Seigneurie

Ill^{me} et Rev^{me} Monseigneur

Isaïas Patriarche Arménien

de Jérusalem etc: etc:

Jérusalem Ier. Août 1868.

ԱՅԳԱՅԻՆ ԿԻՐՈՒԹՒՆ

ՀԻՄՆԱՐԵԱՆԵՐ ՀԱՄԱՊԵՐԻՆ Պ.
Ս. ՍԽԱՆԱՐԵԱՆԵՐ, ՍԵՆ ՎԵՐՆԱԳՐՈՎ
ԳՐԵՅԻՄԻ ՆՈՒՆԵՐ ՂԵԼԵԼՈՎ ԱԹՈՒՅՍ

Սեր ուսումնասեր համադրին Պ. Ս. Սխանարեանց, սոյն վերնագրով գրքոյի մի նուէր ղեկեւով Աթոսոյ Ս. Պատրիարքին, խնդրած է մանրաւ մասն տեղեկութիւն տալ և Սիօնի մէջ հրատարակել իւր մի Յայտարարութիւնը, որ իբրեւ յաւելում տպաւ գրուած է գրքուկի վերջը :

Թէ և յիշեալ գրքոյի շատ ուշ հասած է Ս. Պատրիարքին, մուսայ մամբ Պօլսոյ մէջ մնալով, եւ յիշեալ Յայտարարութիւնը արդէն քանի մի ազգային պարբերականաց մէջ հրատարակուած է բաւական ժամանակէն 'ի վեր. բայց խմանալով որ մեր ուսումն

նասէր Համադրին տակաւին իւր ազգարարութեան համաձայն կարեւոր տեղեկութիւններ չստանալով յետոյ ձգած է իւր ազգաշահ ձեռնարկութիւնը մի հայերէն ընդհանուր գրաւորոյ տպելու մասին, արժան կը համարինք կատարել իւր առաջարկութիւնը :

Գրքոյի, որոյ թարգմանիչն է Պ. Ս. Տէր — Գրիգորեանց և օժանդակ տպագրիչն նոյն ինքն Պ. Ս. Սխանարեանց, կը պարունակէ իւր մէջ երեք ընթերցանութիւնք Ինչնայիթու-թեան, Ալֆայի իթու-թեան և Ալֆայի գրադու-թեան վրայ, յետոյ Յաւելումը և ապա մի Գրադու-թեան Ուսման ընդհանուր ընթերցանութիւնը, թէ ընտիր թարգմանութեան և թէ ներքին խմաստից պարունակութեան կողմէն, խիստ դե-

ղեցիկ են, չահաւէտ և բոտ ամենայնի ընթերցասիրելու արժանի : Ընթերցող մի հասաւածներ, զորս քաղելով գործունէի դանադան երեսներէն կը դնենք այս տեղ, ընթերցողաց փոքրիկ ճաշակ մի տալու համար :

« Երկրագործութիւնը է արհեստ երկրից այնքան բան քաղելու, որքան հողը կարող է առաջ բերել. նմանապէս և կրթութեան նպատակն է քաղել մարդից այնքան բան, որքան որ նա կարող է տալ. այդպէս առենք, զարգացնել նորա բոլոր գործարարներ և ընդունակութիւնները. բայց որովհետեւ մարդու բոլոր երջանկութիւնը յառաջանում է գործարանների և ընդունակութեանց լիապէս զարգանալուց, ուստի այն գիտութիւնը, որ նպատաւորում է այդ զարգացման, որ ստորացնում է մարդուն օգուտ քաղել իւր ընդունակութիւններից, է մի և նոյն ժամանակ գիտութիւն կենցաղավարութեան » . էրեւ 10 :

« Ուր և ինչպէս կարող ենք դրա ներ ճշմարիտ բարեկամներ : Գրեանց մէջ, նոցա մէջ կը գտնենք չարչարուող և իրանց չարչարանքը պատմող մարդիկ. կը գտնենք այնպիսի բարեկամներ, որոնք թէ և մի գար մեզանից առաջ են ապրել, բայց միտթարում են չարչարուողներին, համագգայ են լինում. նոցա, խառնելով իրանց արտասուները նոցա արտասուների հետ : Ելդպիսի գրեանց մէջ առաջին տեղը բռներու է Լեւտարանը, որ չարչարուողներու միտթարութեան համար է գրուած : Եթէ ձեր մայրը կամ կինը հիւանդաւոյ, միթէ այնպիսի չնչին ու անտեղի խոսքով պիտի միտթարէք նոցա : Ոչ, կարգացէք նոցա առաջ Լեւտարանը, այն ժամանակ կը տեսնէք, թէ դա ի՞նչ գիրք է, որովհետեւ թանկագին աղբիւր է միտթարութեան. Բրիտոյնը,

ստեւ թէ, նստում է հիւանդի մօտ նորան միտթարելու համար » . էրեւ 25 :

« Երաջիկ աղգային ժողովի անդամների դրօշակը է և իմը — աղագործի, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն :

« Գիտութիւն, բայց ոչ արիւնաշաղակ ձեռքերով, մեր հասկացողութեամբ աղատութիւնը մարդուս իրաւանքների և նորա պարտականութեանց լիակատար, ճիշդ և խոհամ գործադրութիւնն է :

« Հաւասարութիւն, բայց ոչ այն նախանձառ հաւասարութիւնը, որ պատրաստ է ամենայն բոլոր սարկաւալ, այլ այնպիսի հաւասարութիւն, որ բոլոր մարդկանց բարձրացնում է, տալով նոցա մտքերին մի ուղղութիւն, հարկադրելով նոցա խօսիլ մի և նոյն լեզուով, և տալով նոցա մի սիրտ և մի հոգի :

Եղբայրութիւն, բայց ոչ լիկ ողորմածութիւն, որ անցողաբար աշխատում է թեթեւացնել անբուժելիցաւ, այլ այնպիսի եղբայրութիւն, որ տեղ հարուստը և աղքատը, զօրաւորը և անզօրը, ծերը և պատանին ձեռք ձեռքի տուած, մէկ մէկու օգնելով, յառաջ են գնում մի լուսագոյն ասրագայի հասնելու համար. եղբայրութիւն, որ երկու թշնամուն էլ յաղթում է — Տգիտութեան և Եղբայրութեան :

Ունենալով այդ դրօշակը — աղատութիւնը, հաւասարութիւնը և եղբայրութիւնը, մենք բացարձակապէս կը պահպանենք մեր նախնի փառքը և ջըրուած մեծութեամբ բոլոր աշխարհին կը զարմացնենք » . էրեւ 30-31 :

« Բնատարակութիւնը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ նախապատրաստութիւն կեանքի համար, որով սկսվում է մը տաւորական զարգացումը. բայց այդ բաւական չէ. յանկարծ է, որ գպրոցից

դուրս գալուց յետոյ ամեն օրից մի նոր դաս ստանար նա . կարճ ասենք անդադար նա ուսանէր, որպէս զի արժանաւոր մարդ, ճշմարիտ բրիտանիկացի, լաւ արհեստաւոր և բարեկիրթ քաղաքացի լինէր » . Երեւ 37 :

« Լմեն մարդ պահանջում է մի տեղ արեգակի տակ . բայց որպէս զի ամեն մարդ կարողանար նուաճել իրա համար այդ տեղը, սիրտը է դորա հաւասար տալ նորան կարողութեան միջոց . Եւս առաջին պատճառը ակնեքեւ ցոյց է տալիս, որ ազգի իւրաքանչիւր անդամը պարտաւոր է կրթութիւն ընտանալ : Բայց կրթութիւնը հարկաւոր է հասարակաց բարոյականութեան մակերեւոյթը բարձրացնելու համար : Բան չ'իմացող մարդը կուր զիւրացի ստորուկ է դառնում իւր կիւրքերին : Եւս գիտեմ որ չըկրթուած մարդն էլ կարող է աշխուժանալ լինիլ . բայց նա հաւատար պայմանների մէջ աւելի ընդունակ է ենթարկուելու կիւրքերու ազդեցութեան, քան թէ այն մարդը, որ կրթուած է և դոյս ընդգիմանալու զօրութիւն ունի : Այժմ գինեւան մէջ այն րոպէին, երբ որ յաճախորդին (եկողին) բաժակով օղի են բերում, մի աներեւոյթ ձեռք դրոշմէր այդ բաժակի վրայ խոյն բառը, ու արդեօք կը համարձակուէր խմել այդ թոյնը : Կրթուած մարդը գիտէ, որ օղին թոյն է, բայց անկիրթը չգիտէ, ուստի և խմում է . . . : Տգէտը ամեն բանի հաւատում է և ամենայն կուտակցութիւն կարող է նորան իւր աղդեցութեանը ենթարկել : Սիայն կրթուած մարդն է ճշմարիտ քաղաքացին, երբ որ նա իւր քուէն ձգում է տուփի մէջ իբրեւ քաղաքացի, նա գիտակցաբար է անում իւր քուէարկութիւնը : Այն կիրթ մարդիկ այդ գիպուածում ունենալ քան չ'են պատկերացնում, բայց

եթէ մի հօտ ոչխարի, որ դնում է այն կողմը, ուր որ տանում են նորան ուրիշները և որին վերջ 'ի վերջոյ միշտ խղում են » . Երեւ 42—23 :

« Լմեն մարդ գիտէ, որ դիպքը թուղթի ծալուած թերթեր է, որոնց վերայ տպուած են տառեր, բայց թէ ինչ է գրքի էութիւնը, դա ոչ ամենեւցուն յայտնի է : Գիրքը մեզ հետ խօսող մի ձայն է, մի կենդանի սիրտ է, մի մարդու հոգի է . հեռաւոր տարածութեամբ և ժամանակներով բաժանուած մեզանից : Այժմ գրատուններում ժողոված գրքերու վերայ հոգեկան աչքով նայինք, ամբողջ աշխարհի և բոլոր դարերի երեւելի հանճարաւոր մարդիկ կը ներկայանան մեր առաջ : Աշխարհիս մէջ ոչ մի բան յաւիտենական չէ . մարդիկը մեռանում են, յիշատակարանները ոչնչանում, միայն մարդկային միտքը անմահական է :

Գրեանքը, որոնք ներկայ են կուցուցանում մեր առաջ բոլոր դարերի մտածողական զօրութիւնը, որով եւ մեր մտածելու զօրութիւնը աւելի են ստատկացնում, մի այնպիսի հարստութիւն է, որի հետ չեն կարող համեմատուիլ աշխարհիս բոլոր հաղուադիւտ բաները » . Երեւ 46—47 :

Բովանդակ գրքայիլը համարեա թէ ծայր է 'ի ծայր այն ոգւով կը խօսի հասարակաց կրթութեան, ընթերցանութեան և ժողովրդային գրատուններու կարեւորութեան վրայ, և այս հոգւով վառուած մեր ուսումնասէր համադր գին Պ. Սիանաթեանց կ'առաջարկէ հետեւեալ ազդարարութիւն 'ի գիտութիւն ազգայնոց, և կը խնդրէ օժանդակել իւր գեղեցիկ ձեռնարկին գրաւցուցակներ և դպրոցական վեճակագրութիւններ զոկելով իրեն : Մեր կողմէն այսչափ միայն կը ծանուցանենք մեր համադրի ուսումնասիրին, որ Լ.

Թողոյս գրացուցակը խիստ ընդարձակ է և կը պատրաստուի առանձինն տպագրուելու, որոյ աւարտումէն վնի կը խոստանանք օրինակ մի անյապաղ իրեն զրկել: Իսկ իւր ձեռնարկութեան համար ՚ի բոլոր սրտէ յաջողութիւն մաղթելով կը հրատարակենք այժմ իւր շահաւէտ առաջարկութիւնը:

«Առաջարկելով հայ ընթերցանութեան հարկաւորութիւնը հասկացողներուն անհրաժեշտ Բաղդիացի Լաբուլէի հրատարակատեսութիւնքը մենք միաներս բերինք, որ շատ աւելի, ուր որ բնակվում են մերազնեայք դժուարութիւն է պատահում ընտրողութիւն անելու, թէ որպիսի գրեանք պէտք է պարունակէ իւր մէջ որ և իցէ կանոնաւոր գրադարան, թէ ինչ կ'արժէ այս կամ այն գիրքը վերջապէս որոնողից կարելի է բերել տալ և այլն: Այդ բանը ունենալով մեր աչքի առաջ, մենք առաջարկում ենք այս տեղ, իրեւ յաւելուած, յետագայ ցուցակը ռուսի լեզուով տպած գրեանց, այդ ցուցակի մէջ յիշուած են եւրոպական երեւելի ուսումնականների գրեթէ բոլոր սրբան և իցէ նշանաւոր շարագրութեանց վերնագիրները. նաեւ բուն իսկ ռուսերէն գրուած շարագրութեանց վերնագիրները: Իսկ կը լինէր, եթէ հրատարակվէր մի այդպիսի ցուցակ գաղղիներէն տպուած գրեանց. փարիզ գանաւող հայ երիտասարդներու համար դիւրին բան է այդպիսի աշխատութիւնը. Լաբուլէի, Ժիւլ Սիմոնի և Պէլլէտանի նման գիտնական և պատուական մտրդիք մեծաւ ուրախութեամբ և պատրաստակամութեամբ նպատաւոր կը լինին այդ աշխատութիւնը գլուխ հանել կամեցողին: Երկու ամիս ժամանակը շատ և շատ բաւական է լաւ ընդարձակ գրացուցակ

յօրինելու ընտրելով գաղղիներէն տպած ցուցակներէյ: Տարակոյս չը կայ որ մեր տպագրութեան մէջ օտար լեզուի ցուցակից առաջ պէտք է առաջարկէինք հայերէն գրեանց ցուցակը: Բայց ՚ի մօտ ունենալով մինչեւ գալ տարուայ վերջը տպել մի ընդարձակ ցուցակ բոլոր հայ գրեանց, մենք այս անգամիս աւելորդ համարեցինք տպել դորա համառօտը: «Բաղմովէս» օրագրի 1866 թուականի, հատ. 24, էր. 94, «Արշալոյս Արարատեանի» թիւ 1866, Փետրվարի 19, N 773, «Ատիս» լրագրի 1866 թուականի, 5 Փետրվարի, և Տիֆլիսու «Արշալ» 1866 թուականի համարների մէկի մէջ տպած էին մեր յետագայ խնդիրը և առաջարկութիւնը առ բոլոր ազգս:

«Ամենախոնարհ խնդիր բոլոր Հայ ազգի վիճակաւոր առաջնորդներին, հոգեւոր և աշխարհական զանազան ազգային ժողովներին և ընկերութիւններին, գրատանց կառավարիչներին և տէրերին, գրավաճառներին, տը պաղքատան տէրերին և կառավարիչներին. օրագիրների, ամսագիրների (հանդէսների) տէրերին և անօրէններին, մանաւանդ ամենայն ուսումնական և ուսումնասէր հայերին:

«Եւ միտք ունիմ և աշխատումեմ տպել (եթէ Ատուած յաջողի), մէկ ընդհանուր Հայերէն ցուցակ, հայերէն լեզուաւ տպած բոլոր գրաւոր աշխատութեանց: Այսպիսի ցուցակը պէտք է իւրեան մէջ պարունակէ Ա. Բոլոր ուր և ինչ ժամանակ և իցէ տը պած, հին թէ նոր, հայ մատենաների, օրագիրների, լրագիրների, ամսագիրների, օրացոյցների գրացուցակների, բրօշուրների, տպած տեսարանների, վայելչագրութեան օրինակների և երաժշտական խաղերի վերագիրները,

(մակադիրները), ինչպէս որ ներքեւումը գրած է. օրինակի համար. Բ. Հայերէն մակադիրներով տպած պատկերների ստորագրութիւնը, զոր օրինակ Վարդանայ, Տիգրանայ, Հայկայ և այլն և այլն, նոցա խորհուրդը, մեծութիւնը, հեղինակի և փորագրողի անունը, երբ և ուր տեղ է տպած, ինչ արժէ, ուր տեղից կարելի է գրել: Գ. Համառօտ պատմութիւնը, տեղեկութիւնները և հասցէները (վերջինը հայերէն և դադղիւրէն լեզուաւ), բոլոր անցեալ և այժմեան հայ խմբագրութեանց (հանգիսից, ամսագրից) և օրագրից և տպագրատանց, վերջինը թէ Հայոց և թէ օտարազգի, ուր որ կայ կամ եղել է տպագրութիւն հայերէն լեզուաւ: Դ. Վրաւոր և ձեռագիր աղբիւրները, որ տեղից որ կարելի լինի քաղել վերայիշեալ Ա. Բ. և Գ. մէջ նշանակուած տեղեկութեանց համար ծանօթութիւնքը: Ե. Հասցէք բոլոր գրավաճառներին, կամ որոնց գրատանը վաճառվում են հայոց գրեանք: Զ. Համառօտ ծանօթութիւնք եւ հասցէք բոլոր հայոց աղայոց և աղջկանց ուսումնարանների, թէ մեծերի և թէ փոքրների:

«Եւստիսի ծանօթութեանց մէջը բաւական է, որ պարունակուած լինէր ամենայն վարժարանի և ուսումնարանի մասին, որքան դասատուն և աշակերտ կայ, ինչ առարկաներ կամ գիտութիւններ են ուսանում աշակերտները, ինչ գիթերով կամ տետրակներով (գրքի մականունը կամ տետրակի շարագրողի անունը). ուր տեղ է վարժարանը, այսինքն գիւղի կամ քաղաքի, գաւառի, նահանգի, փոլցի և տանախրջ անունները, որ թագաւորութեան մէջն է և որ գրելու որ քաղաքներից (գիւղի և գիւ-

ղաքադպրների ուսումնարանները) մի քան Սուսայ վերստ է կամ Գրանսզի լիէջ:

«Յուցակը կը տպուի հաշուագրի (դաւթարի) ձեւով, օրինակի համար այսպէս.

«ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ. ԿԱՄ ՊԼՏՄՈՒԹԻՒՆ. ԿԱՄ ԹԱՏՐՈՂ. ԿԱՄ ՄԱԹԵՄԱԹԻ ԿԱՅ»:

«Ղրագ հոգւոյ. «Ես լայս եկայ աշխարհ, որ ամեն, ով որ ինձի հաւատայ, խաւարի մէջ չմնայ»: Յուհանէս Ե. 46: Երկրորդ տպագրութիւն Կ. Պոլիս. Ի Տպարանի Ա. Չըրչի. 1856. 24ածալ, երես 36:

Շուշանիի դուստր մեծին Վարդանայ Հայոց սպարապետի: Ողբերգութիւն աղգային պատմութեանց, բաժանած երեք հանգիսի վրայ. գործ Յակովբայ Կարինեանց. 1860. Թիֆլիզ. Ի Հայ տպարանի Գաբրիէլի Սեւրումեանց և Համբարձումայ Լիֆիաձեանց. 8ածալ (Տ. 8 երես 73):

Թուարանութիւն յերկուս գիրս բաժանեալ Ի հայր Սուքիաս վարդապետէ Միսմալեան, Ի հայրապետութեան Տ. Վ. Լեւոնտ Հայոց Կոթուղեկոսի, յամի Տեառն 1781 Ի մարտի 8 և Ի Թուականութեան Հայոց Ռ. Ս. Լ. Ի Վենետիկ, Ի տպարանի Գեմետրեայ Թեոդոսեանց. 8ածալ, երես 521:

Յուցակը կը տպուի մօտ 1500 օրինակ, որ մի կամ երկու օրինակ ձրի ու զարկուի բոլոր հայ վիճակաւոր առաջնորդներին, վանքերին, ուսումնարաններին, ժողովներին հոգեւոր և աշխարհական, զանազան աղգային և ուսումնական ընկերութեանց, խումբագրութեանց և գրավաճառներին: Տպագրութեան ձեւը կը լինի ինչպէս որ Ի վերայ նշանակեալ է, և այնպիսի

Թղթի վերայ, որ ժամանակով կամեցաւ կարողանայ մեղանով աւելցնել պահար կամ ուղղել սխալը: 1, 2, 3, 4, և 5 էջերը կը լինին այն նպատակաւ, որ գրաւածաւանդը կամ գրութեան ունեցողները և այլն, կարողանան իւրեանց համար գործ ածել և 1, 2, 3, և 4 էջերի մէջ իւրեանց մօտ եղած գրեանց անուանները կամ ծանօթութիւնները նշանակել: Օ կնիքով մեղանայն բաժանմանց, զոր օրինակ Մատուածաբանութեան, գրամագիտութեան, բնագիտութեան և այլն և այլն, կը լինի թողած 24 մինչեւ 8 տպիտակ անտիպ թերթ, որ մէջը մուծանուին նորատիպ կամ պակաս գրեանց վերնագիրները:

«Արտօճեալ չկայ ոչ մի տեղ մէկ աղբային գրատուն, ուր որ հաւաքուած լինէր բոլոր հայերէն լեզուաւորած գրեանքը և այլն և այլն, վասն որոյ ես պարտաւոր եմ գիմել խնդրանքս այն պատուէի անձանց, միաբանութեանց և ընկերութեանց, որոնց տնօրէնները յիշել եմ նամակիս ծախտագրութիւնը:

«Վարդապետները հաւաքելիս լու կը լինէր հետեւել, փոքր ի շատե մէկ կարգի. զոր օրինակ բաւական կը լինէր աղբիւրները բաժանուէին Վերագրատուածաբանութիւն, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, բնագիտութիւն, մատթեմատիկայ, գոտախարակութիւն, լեզուագիտութիւն, երգեր, թատրոնական շարագրութիւնք, բժշկականութիւն, փիլիսոփայութիւն, ճանապարհորդութիւն և խառն գրեանք: Իսկ եթէ որ և իցէ գիտարութիւն պատահի կարգաւ գրելու աղբիւրները, խնդրեմ խառն գրել, ես ինքս կարգի կը դնեմ, միմիայն գրածը մեղանով և պարզ լինի:

«Նշալէս որ յայտնի է, հայ տպագ-

րութիւնը հատուտապէս 1565 Վիեննայի, յետոյ նոյն տեղ Հարց Սիւթթայի, 1715, 1567 կ. Պոլսի, 1584 Հում, 1616 ի մեքէթ, 1624 Սիւսի, 1633 Փարիզ, 1640 Սուրբ, 1660 Մատուածաբան (Մատթեմատիկ) 1673 Սարսէլ, 1680 ի Էրզրում, 1690 Պարսի, 1713 Կալիփոլա և Սադրա, 1770 ի Վիեննայ, 1780 Պետերբուրգ, 1799 Նոր Նախըւան, 1793 Մատթեմատիկ, յետոյ Թիֆլիզ, Շուշի և այլն և այլն: Կը ցանկայի, որ բոլոր հայ տպագրատոնց պատմութեան հետ կարողանայի ցոյց տալ նոյս մէջ տպած գրեանց վերնագիրները և թէ ո՞ր կը գտանուին և քանի օրինակ այն գրեանքից, որոնք տպած են մինչեւ 1830 թիւը, և մանաւանդ որոնք հազուադիւր են:

«Նմանապէս հայ հանգիսից պատմութեան հետ շատ կը ցանկայի ցոյց տալ այն նշանաւոր հատուածները կամ շարագրութիւնները, որոնք աղբային գրականութեան մէջ ունին խորհուրդ, աւանդին տպուած չեն, գտանվում են այս կամ այն հանգիսի մէջ: Օր օրինակ «Կումնի» ամսօրեայ հանգիսի մէջ, 1863 ամի, տպուած են Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանցի գաղղիներէն գրած «Օրագիր Հայոց պատմութիւնի» թարգմանութիւնը, ժամանակագրութիւնը Պետրոս Դի, Սարգիս Գլանեանցի, Յովսէփ Կաթողիկոս Մարութեանցի յիշատակարանը, Լորի-բէգ Գլիքի և այլն և այլն:

«Վեննա և Վիեննայի տպած մատենից ցուցակները ունիմ և չունեցած ծանօթութիւնքս նոյս մասին յոյս ունիմ ստանալ Հարց Սիւթթայի երկու միաբանութիւններէն, վասն որոյ կամեցողներուն օգնել ինձ կը ծանուցանեմ, որ Վեննայի և Վիեննայի գրեանց ցուցակը չուղարկեն:

բայի դորանից կը խնդրեմ՝ բոլոր հայ գրեանց, հանգիսից և այլն ցուցակները և ծանօթութիւնները, ինչպէս որ վերեւը գրել եմ:

«Յենկէրի Bibliotheca orientalis, Վէնայի և Վենետիկայ Հարց Սխիթարեանց, Լիթիւանացի և Լադարեանց ուսումնարանի ցուցակները ունիմ, նմանապէս գրած աղբիւրներ, որոնք հաւաքել եմ 1865 թուականին Ճանապարհորդելու Բերլին, Վէնա, Վէնետիկ, Հռոմ, Պոլիս, Տիբիսիս, Սուկուտ և այլն, բայց դոցա մէջ պարունակուած աղբիւրները բաւական չեն իմ պրօգրամինցիս համար:

«Ես աւելորդ եմ համարում առնել, թէ որքան հարկաւոր է մեզ աւանդան կողմանէ մի այսօրինի տպած ցուցակ, վասն որոյ յուսով եմ, որ ամենայն խնայելի հայ, որի սրտումը ուսման կայծը հանգած չէ և որի խելքը կարող է զանազանել սեր սոսկաւ կից, կ'օգնէ ինձ այս դարձի մասին, ըստ չափու կարողութեան:

«Յուսարով, որ խնդիրքիս կատարողներ կը գտնուին, նշանակումեմ հասցէս. Սիբայէլ մեգրապեան Սիանաբեանցին, Ռուսիա, քաղաք Պետերբուրգ, Սիբայէլեան հրապարակումը, Ժէրբինի տանը N 2-3, բնակարան N 5:

Michel Miansaroff St. Pétersbourg, place Michel, maison N 2-3 de Gerbinne, log N 5.

Թէեւ մի քանի տեղերից ուսումնարանի պատրաստականութեամբ ստացանք պատասխան, բայց մեր յոյսը աւելի մեծ էր: Վենետիկից Սխիթարեան միաբանութեան վարդապետ Հ. Դեւանդ Լիւնանեան երեւելի և բաւականապէս ուսումնականը, Հարպէն Պ. Բուրքճիանովը, Օպրաթարու օկրուգեան ուսումնարանի թուարանութեան վարժապետ Սիբայէլ Բաշաբեանը, եւ Լադարեանց Ղեմարանի

վարժապետ և պատուական հեղինակ Սիւստա Եահագլպեանը ըստ կարողութեան օգնեցին մեզ, բայց նոյա աւարիւած աղբիւրները բաւական չը համարելով, կրկին ապեցինք մեր խնդիրքը մեր այժմեան հասցէով: Ինչ որ հաւաքել, ստացել ենք և ինչ որ կրտանանք այսուհետեւ, նոյնը առաջարկելու ենք մեր հասարակութեան, չնարհակալութեամբ յիշելով անունները այն պատուարժան անձանց, որոնք ձեռնառու կը լինին մեզ մեր ձեռնարկութեան վախճան ստալու:

Եւ մի քանի խօսք:

Մ. Սենք չունինք մի կանոնաւոր և ընդարձակ բառարան գաղղիերէնից հայերէն, որի մէջ պարունակուած լինէին բոլոր գիտութեանց զանազան ծիւղերը և առհասարակ ուսումնական բառեր եւս: Այսպիսի բառարան չենելու ժամանակ պէտք է օրինակ առնուլ Վաղրիւացոյ բառարանը Խատրեի և գաղղիերէնից անգղիերէն և գաղղիերէնից ուսուցիչն ամենանոր և ընդարձակապէս բառարանները:

Եթէ տպուէր մի այսպիսի բառարան 12-16 Փրանք գինն, վեց հազար օրինակը դիւրաւ կը տարածուէր մեր ազգի մէջ երեք կամ չորս տարուայ միջոցում: Գերմաներէնից էլ հայերէնը շատ հարկաւոր է մեզ և այդ դորձը բաւապէս կարող էր կատարել Վենետիկի Սխիթարեան Սիբայէլութիւնը: Սեղ նախապէս և առուելապէս կարելոր են բառարաններ եւրոպական լեզուներից հայերէն, պատճառ, մենք նոյնանից պէտք է սովորենք նոյա լեզուներից պէտք է թարգմանենք, և ոչ թէ նորա սովորեն մեզանից:

Եւ Վենետիկի Հարց Սխիթարեանը և ուրիշ որ և իցէ անձինք մեծ օգուտ կը բերէին, եթէ թարգմանէին դեր-

մաներէնից Իսաէրէնի առողջապահութիւնը, Իրէմի և Իրէնդէլի առնանց և Թռչնոց ստորագրութիւնը եւ կենսագրութիւնը պատկերներով միասին, Բօքի անտոմիքական տախտակները ստորագրութեամբ միասին, Գանօի, Եամէնի և Վիւնէրի ֆիզիկան, Հարգվիքի գրութեամբ, Կէնկէի առողջապահութիւնը, Լիբիի շարագրութիւնը, Լիւիսի ֆիզիօլոգիան, նմանապէս Սթէյնտօնը, Ռոսմէսէրինը, Սէվօրինը, Ուլէինը, Փօխտօնը և այլն : Բայց ամենից առաջ նախամեծարաբար հարկաւոր է Թարգմանել Իսաէրէնի առողջապահութիւնը, մարմնամարզութեան (փիմաստիկ) ընդարձակ սկզբունքը եւ մանաւանդ ընդարձակ բառարաններ գաղղիներէնից հայերէն և գերմաներէնից հայերէն :

Ք. Որովհետեւ ուսուսերէն լեզուով տպած գրքերից օգուտ քաղել կարող են միմիայն ուստիօքնակ Հայերը, որոնք դիտեն ուսուսաց լեզուն, ուստի յանկալի էր, որ (Ուշիտէլ) ուսուցիչ օրագրի, Իրէմի, Իրէնդէլի, Ռոսմէսէրի, Գանօի, Եամէնի և Վիւնէրի, Լիբիի, Լիւիսի, Ուլէի, Սէվօրէի, Մարշի, Կէտլէի, Հօննդէրի, Ուէվէլի և սոցա նման ուսուսերէն Թարգմանած շարագրութիւնը լինէին Ռուսաստանի մէջ եղած ազգային ուսումնարանների գրատանց մէջ ամենից քանի մի օրինակ, դոնէ երկու երկու :

Բայց մեզ առաւել հարկաւոր է բարեկարգել մեր ազգային ուսումնարանների կառավարութիւնը այն հիմքերի և հաստարանների վերայ, որ կառուցել է մեր ժամանակի դատարարակութեան գիտութիւնը. և կազմել վարժապետական դպրոցներ. բարեկարգելով մի և նոյն ժամանակ հասարակ դպրոցները : Բայց այնպէս, որ

պէս կարգադրած և բարեկարգած են Գերմանիայի, Հելլենիայի, Բելգիայի, Գանեմարիայի, Միլիտայի և Պրանայի դպրոցները : Այս անհրաժեշտ հարկաւորութիւնը դարման առնող եւ վարժապետական դպրոցներ կանոնաւոր կերպով հիմնող կաթողիկոսը սրբոյն Սերոպի հետ կը յիշուի ազգային երախտագէտ յիշողութեան և ազգային պատմութեան մէջ : Յոյս ունիմք մեր Գէորգ Կաթողիկոսը կաշխատէ կատարել այդ ազգի ամենագլխաւոր և անհրաժեշտ հարկաւորութիւնը : Ազգի մէջ նա կարող է գտանել միջոց եւ դործիքներ, եթէ միմիայն ձեռնամուխ լինի այդ հարցին անկեղծ սիրով, ջերմեռանդութեամբ և հաստատ կամքով :

Միշայէլ Սերոպիան Սիանաբեանց :

ԿԵՆՑԱՂ ՍԵՐԴԿԱՆ

ԵՒ ԻՒՐ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Բաղաքակրթութեան յառաջագիւ մութիւնը մարդկային առաջին սերունդէն յայտնեցաւ : Առամ երկիրը մշակեց, իսկ անոր որդիներէն մէկը նոր միջոց մը ընտրեց իրեն համար, այն է կենդանիներ դարմանել : Ուրեմի այն ժամանակէն ի վեր մարդկային ազգը երկու տարբեր վիճակի կը բաժնուի — Երկրագործներ և Կռիւնիք :

Ինուութեան դպրոցն էր՝ որուն մէջ առաջին մարդը կազմեցաւ, և նոյն դպրոցն էր դարձեալ ուր ուսաւ մարդը կենաց բոլոր օգտակար արհեստները : Օրէնքները՝ որովք տուեկերը կը բուսնէին, չէին երբէք կարող մարդէն երկար ժամանակ թողուն մնալ, թէպէտ և մարդը սակաւ ուշադրութիւն դարձնէր անոնց վրայ : Մարդը

բնութեան ինքնին սերմաներն ու ջրերը տեսներով, իւր բնական ազդմամբ ար թնցաւ բնութեան նմաներու, և իսկոյն հարկը թերադրեց զինքը իւր բաղկաւ բնութեան աջակցելու, և ա նոր կամաւոր պողաբերութեանը՝ ար ուետալու օգնելու:

Սակայն պէտք չէ կարծել որ առաջին մշակութիւնը եւս խեղճան ցուբենական և կամ ուրիշ որ և իցէ մեծամեծ պատրաստութիւն պահանջող պողաբական տեսակէ մը սկսաւ, վասն զի բնութեան ընթացից մէջ միշտ պատշաճ է պարզէն դէպ ՚ի բաղադրեալը յառաջանալ: Հաւանականութեամբ բրինձը կը կարծուի առաջին անկարկութիւն, որովհետեւ բրինձը հինգ կատանի կողմերը առանց մշակումի կ'աճի, և ամենահին պատմութիւնը բրինձին մշակման վրայ՝ իբրեւ երկրագործութեան ամենահին տեսակի վերայ կը խօսի: Վարդը նշմարեց որ մէկ խիստ չորութեան ազդեցութեամբ առնկերը կը թուրանան, և անձրեւէ մը զինի՝ վաղվադակի կը կենդանանան, նշմարեց դարձեալ որ այն տեղ ուր որ գետ մը յորդելով փափուկ եւ թարմ հող թողած է, պողաբերութիւնը աւելի առատ է և նշմարաւ: Վարդը այս երկու գիւտէն շահեցաւ, իւր անկարկութեանց արուեստական անձրեւ տուաւ, այսինքն մօտաւոր ջուր չունենալով, որ զանոնք սոռոգէ, հեռու տեղէն ջուր բերաւ իւր դաշտին մէջ եւ թարմ հող յարգարել հնարեց: Այսպէս ուրեմն մարդը ուսաւ ցամաքեցնել և ջրել:

Կենցաղավարական յառաջադիմութիւնը՝ զոր մարդը անասուններէն սկիտի շահէր, աւելի գծուարին երեւցաւ, բայց նա աւելի բնականէն եւ անսեղէն սկսաւ, գուցէ շատ տարիներ գոհ եղաւ անասնոց կաթովը մի-

այն, առանց անոնց կենաց փայլելու: Եւ կարծիք չ'կայ որ մայրական կաթին փորձառութեամբ՝ մարդը անասնոց կաթն եւս սկսաւ գործ դնել: Եւ այս նոր սնունդը ինքամտեց թէ չէ, իսկոյն զայն ըստ ամենայնի ապահովեց, որովհետեւ անկից իրեն քովը պատրաստ և իբր պաշար ունենալու համար, ըստ դիպուածոյն չէր կրնար թողուլ նոյն սնուցիչ կենդանիները, որք իրեն կերակուր տան ճիշտ այն ժամանակ, երբ ինքը անօթի ըլլար: Աւտի մարդը բանի մը կենդանի միշտ իրեն շուրջը հաւաքել մտածեց, և ահա կազմակերպութիւն: Յետոյ կը մնար մարդուն առատուններու մէջէն որոնք որ մարդուն համար աւելի ընտել և ընկերական էին, զանոնք սրանել, և վայրենի սղատութեան վիճակէն բերել զանոնք խաղաղական և ծառայական վիճակի — այսինքն է ընտելացնել: Իսկ այն անասնոց վրայ փորձ ընելէն յառաջ, որոնք որ բնութեամբ շատ վայրենի էին, և մարդկային զօրութենէն գերազանց զէնք և զօրութիւն ունէին, մարդը անոնցմէ սկսաւ իւր փորձը, որոնք որ բնութեամբ պոկոտ վայրենի և զօրութեամբ իրմէն տկար էին: Այսպէս ուրեմն մարդը կանխապէս սկսաւ աւելի սխաբներ դարձանել քան թէ վայրենի խող, եղ և ձի:

Երբ որ մարդը իւր անասուններէն իրենց սղատութիւնը բարձաւ, զանոնք անձամբ սնուցանելու և անոնց պիտայքը հոգարու հարկը զդաց, և ահա գարձաւ կոթի: Եւ քանի որ կենդանիքը ստիւաւթիւ էին, բնութիւնը կարող էր առատութեամբ սնունդ մատակարարել այս փոքր խաչին, եւ մարդը չունէր մի ուրիշ աշխատութի, բայց եթէ արօտ որոնել, և երբ արօտը սպառէր, փոխադրել զայն մի ուրիշ կողմ: Ամենահարուստ առատու-

Թիւեր կը վարձատրէր մարդու այս անջան պարագայները, ուր աշխատութեան արդիւնքը եւս ոչ մէկ եղանակի փոխախուծեան և կամ կլիմայի չէր ենթարկուած : Յաւիտենական բերկրութիւն մը հովուական վիճակին բաժինն էր, եւ աղատութիւնը ուղղարթ տարապորտութիւնը՝ նորակենցապոյն սեպհականութիւնը :

Իսկ ասիէ բարբոսի տարբեր էր երկրագործին վիճակը : Սա այն հողին հետ օտրիօրէն կապուած էր, ուր ինքը սերմանած էր, և այս վիճակը ընտրելով, բնակութեան վերաբերեալ բոլոր պատուութիւնը մերժէր էր : Արովհեւրեւ պարտաւոր էր հաւացողութեամբ և բնութեան նուրը օրինակով տուն կը կանոնաւորէր, զոր կը բեղմնաւորէր և որուն աճումը արեւեալ և աշխատութեամբ կը յաջողեցնէր. մինչդեռ խաշնարածը իւր խաշնիքը անհոգ խնայէր կը թողար : Գործիքներութեան թիւերը ի սկզբան երկրագործին բոլոր աշխատանքը շատ դժուարին կը նէր, և հողիւ իւր երկու բազկաւ կը բաւարանանար : Արդեօք արօրը գանելէն յառաջ երկրագործի կենցաղը մըրան անտանելի էր, մանաւանդ յառաջ քան եղին իշխելը և իւր աշխատութեան գործակից բնելը :

Հոգը բանալ, որտառել, սերմանել և ջրել նաեւ հնձելը, այս ամենը մըշտի աշխատութիւն կը պահանջէին երկրագործէն, և մըշտի եւս հունձէն ղիկի, մինչեւ իւր ժաղութեան սլառուը այն կէտին հասցունելը, որով մարդն սնանիլ եւս կարողանար : Քանի անգամ իսկ կ'ըստիպուէր իւր ստանկերը այն վայրէնի գաղանաց դէմ պաշտպանել, որով անոնց վրայ կը յարձակէին, զանոնք պահպանել կամ պատուարով մը շրջապատել, նաեւ շատ անգամ պատերազմիլ իւր անձը

վտանդի մէջ դնելով : Եւ տո՛ր ալ չընայելով, մըշտի տակաւին իւր աշխատանաց արդիւնքը անապահով էր, ենթարկուելով կլիմայի և եղանակի զրկանաց : Իեոի մը յորդութիւնը, կարկուտ մը բոլոր պողպատեալ բռնութիւն բաւական էին խլել և զմարդն խիստ զրկանաց և վեհաւոյ ենթակայ առնել : Արեմէ՛ երկրագործին վիճակը խիստ, անհաստատ և անապահով էր, հովուին հանգարտ և պառաւաճ կենացը համեմատելով, և այնքան աշխատանք կարծացած մէկ մարմնոյ մէջ (իւշաքս էր երկրագործինը) ի հարկէ իւր հոգին եւս ստիպուած էր խլուտանալ :

Եթէ երկրագործը իւր խիստ կեանքը հովուին երջանիկ կենաց հետ համեմատել մտածէր, անխուսափելի էր որ այս տարբերութեամբ երկրագործը չընտանար, և իւր բոլոր նիւթական մտածմունքներէն ղիկի, նա պիտի կարծէր որ երկինք տարբեր և նոխանձելի արտօնութիւն մ'է պարզեւած հովուին : Հետեւապէս նա խոնձր երկրագործին սրտին մէջ արթնցաւ : Այս թշուառական կիւքը մարդկանց մէջ առաջին անհաւատարութեան կամ խորութեան առթիւ խիշի պիտի յառաջ գար. շէլ աչքով մը նայեցաւ երկրագործը՝ հովուին օրհնեալ վիճակին, որ, իրեն դէմ յանդիման, հովանիի տակ նստած անգորութեամբ մը իւր խաշնիքը կը դիւտէր. մինչդեռ արեւակը իւր կայծակ նայայտ ճառագայթներով գերկրագործը կը խայթէր, և մինչդեռ աշխատանքը իւր ճակատէն քրտուկը կ'աղբերացնէր :

Հովուին անխիթ ուրախութիւնը զայն վերաւորեց, նա ատելութեամբ բորբոքեցաւ անոր երջանկութեանը և միանգամայն արհամարհելի դատար

կութեանը պատճառաւ : Այսպէս երկ-
րագործը իւր սրտին մէջ գաղտնի չա-
րակամութիւն մը անոյց հովութիւն դէմ,
որ առթիւ մը առաւելագոյն պիտի յայտ-
նուէր : այս առիթը քիչ ժամանակէն
հասաւ : Սինչեւ այս կէտը որոշուած
չէր սահմանաւ իւրաքանչիւրին իրա-
ւունքը : և չը կար երբեք օրէնք ընա-
րելու իմ և չոյր : Իրաւունքը բոլոր
երկրիս վրայ հաւատար կը կարծուէր,
որովհետեւ սեպհականութեան բա-
ժանումը ներհակութենէ միայն յա-
ռաջ եկաւ :

Արդ՝ դիպուկ թէ հովիւը իւր կեն-
դանիներով մերձակայ արօտները ոտա-
ւերու ըզրտ, սակայն ընտանիքը թող-
լով երթալ հեռաւոր դաւառներու
մէջ անյայտանալու փափոք մը չունէր
... Խնչ պէտք էր ընել, Խնչ բնական
գաղափար անոր տեսութեանը պիտի
ներկայանար : նա իւր խաշինքը երկրա-
գործին սերմանած դաշտին մէջ բերաւ
կամ գէթ թոյլ տուաւ որ խաշինքը
խնքին նոյն ճանապարհը ընտրեն : Հոն
իրեն ոչխարաց համար առատ արօտ
կը գտնուէր, և ոչ մէկ օրէնք կ'արգե-
լուր զանոնք : ամեն բան ինչ որ կը կա-
րողանար ձեռք ձգել իրեն էր : Այս-
պէս կը մտածէր մարդկութիւնը իւր
մանկութեան մէջ :

Այս ապագէս, առաջին տնգամ մար-
դը կը ներհակի մարդուն և փոխանակ
վայրենի գաղաններու՝ (որ մինչ ցայն
վայր երկրագործին ոտին էին) մարդը
ներկայացաւ մարդուն այսինքն անմեղ
հովիւը երկրագործին աչաց երեւցաւ
իբրեւ սրտի գաղան, իրեն թշնամի,
որ իւր բոցերը յափշտակել կուգէր,
և զարմանալի չէ, որ մարդը իրեն նը-
մանը իբր վայրենի գաղան նկատեց,
վասն զի ատելութիւնը զոր նա յղա-
ցաւ, երկար ժամանակ անոր սրտին
մէջ տեւեց, ձեռնառու եղաւ անոր

բարկութեան : Աւ ահա սոսկալի և
մահացու հարուածով մը վրէժ խնդ-
րեց իւր նախանձելի դրացւոյն տեւա-
կան երջանկութենէն :

Այսպէս եղաւ մարդկան մէջ ա-
ռաջին խաղութեան տխուր հետեւանքը :

Թարգ. Ի Դաղ. Սարկաւագ Միրալ
Տ. Սեփական Տեղբարեկերպի.
Ա. Դաղ. Վարդ :

ԻՐԱՌԵՐ ԵՒ ՊԵՐՏԻ ԸՆԴ ՏՈՒԹԵԼՆ

(Հարուակութիւն, տես թիւ 10.)

Յայտնապէս ուրիշներուն ազա-
տութեանը կը վնասեմ երբ զիրենք կը
ստիպեմ որ չուզած բաներնին ընեն.
երբ կը պահանջեմ որ ինծի պէս մը
տածեն, երբ կը ծաղրեմ իրենց գոր-
ծունէութիւնն ու փութաջանութիւ-
նը, երբ արգելք կ'ըլլամ իրենց կոչմա-
նը, երբ չարասրտութեամբ կը պա-
խարակեմ իրենց ըրածը, երբ իրենց
անմեղ գործողութեանցն աչք կը տըն-
կեմ ու կը խափանեմ : Ար վնասեմ իմ
ազատութեանս՝ երբ տառնց լաւ մը
տածելու պարտքեր վրաս կ'առնեմ,
երբ անհոգ կ'ըլլամ այնպիսի վիճակ
մը ընտրելու, որ կարելի եղածին չափ
անկախ ըլլամ ուրիշներէն, երբ
պարտքի տակ մտնելով իմ ազատու-
թիւնս կը կորսնցնեմ, երբ անիրաւ
գործողութիւններ ընելով ուրիշները
կը ստիպեմ որ զիս սանձեն :

Արկին կրկին մտածէ ու ինծի պէս
կը տեսնաս՝ որ ազատ ըլլալու միակ
միջոցն է առաքինի ու քաղցրակիրթ
ըլլալը, վրան զի առաքինութիւնը լա-
տպէ չարիքներէ փախչիլ կը սովորեցը-
նէ, և կ'ազատէ յայտնի բռնաւորնե-
րու ձեռքէն ինչպէս են ախտերն ու
կիրքերը :

1.9.

ԻՐԱՆԻԱՅ ԵՒ ՊԱՐՏՅՔ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԵԱՆ

Բայց ինչ բանի կուգային իրաւունքները թէ որ չը կարենայի պաշտպանել ընդդէմ անոնց՝ որոնք իմ իրաւանցս դէմ կ'ենքեն, ուրեմն ունիմ կարողութիւն իմ կեանքս, ազատութիւնս, պատիւս, ստացուածքս, ընտանիքս և ընկերութիւնը պաշտպանելու :

Ինքզինքդ պաշտպանելու առաջին հնարքն է՝ փախչել այն ամէն բաներէ որոնք քեզի վնաս մը կը բերեն, թէ որ նիւթական բան մը կամ կենդանի մը ինծի վնասէ՝ կրնամ որ և իցէ կերպով անկէ ազատիլ, ինչուան զինքը փճացնելով. իսկ թէ որ մարդիկ ինծի չարիք մը ուղենան հասցնել, պէտք է որ բոլոր մտաց և մարմնոյ ուժովս իրենց դէմ կենամ, բայց այնչափ միայն՝ որչափ իմ ապահովութեանս համար հարկաւոր է : Թէ որ գող մը վերասյարձրիկ, և ես թէ որ կռուելով կամ օգնու թիւն կանչելով կրնամ յաղթել իրեն՝ ու ընդ հախաւակն կրտսրաննեմ, յանցաւոր եմ :

Ուրիշէ մը նախատուելով կատղեցար, բայց ինչ շահ եղաւ քեզի. բարկու թիւնը դքեղ աւելի կը խռովէ. և ոչ միայն այն ըրածովդ կրնամ նախատինքդ չորբեցու, այլ թերեւս անիւրաւեցար բանիւք և գործովք : Չարի չար հատուցանելը մեղք է. լաւագոյն վրէժիմդրութիւնը ներելն է : Գրի. գորը Ներսէսէն նախատուելով ներեց անոր, ու փոխադարձ բարեբարութիւն աւրնելով, Նիկէ հնարք գրաց, իրեն, երբ վրէժիմդրութիւն ընել իւր մասէի՝ իւր վախէի որ նոր չարիք մը գլխուս չգայ. գիշերը խուսնէր քանի որ ամբողջ օրը անոր դէմ հնարքներ իւր մասէի. երբ որ հաշտուեցայ, ամէնքը վրաս

առաջինի ու խաղաղութիւն մարդու մը համար մոռնաւ առին : Ներսէսն ալ վնաս մը չհասցաց, և ո՛ր գիտէ ինչ զիւր գրգռելով ինչեր չէր իրար ընել. վերջապէս խնայաւ որ ամենեւին իրաւունքս չունէր. եկաւ ինձի մը խողովակն ինքրեց ու նորէն բարեկամացանք :

Ով որ ուրիշի զրկանք մը ըրեր է, պէտք է որ վնասուն փոխարինէ. անիւրաւութեամբ առածը ետ դարձնէ. նախատանաց հատուցումն ընէ և տրւած դայթակղութիւններս ուղղէ, բայց հատուցումը պահանջելու համար հարկ չկայ բռնութիւն ձեռք առնել. կռոււ փով բան մը չը շփուիր. սեւեթը ես արդեօք որ կտորած դարան մը գաւազանի հարուածով նորոգեն. չէ. պէտք է որ կտորուանքները մէկ մէկու քով դնես, սոսինձով կպցնես ու նորոգես. այսպէս ալ մէկը որ իր իրաւունքը նախատինքով ու կռուով կ'ուղէ պաշտպանել, իրեն աւելի կը վնասէ : Գրացիդ քեզի անիրաւութիւն մը ըրաւ. ջանա քու իրաւունքը խօսքով անոր հասկցնես. գիտէ. թերեւս իրարու խօսքը կրնանք հասկընալ. բայց նայէ որ խօսուածքդ քաղցր ու պատճառներդ զօրաւոր ըլլան : Թէ որ չը կարենաք միաբանել, ահաւասիկ արդարութեան ատեանները կեցեր են. բայց անոնց միայն յուսահատ դէպքերու մէջ գիմեցէք, ամենազօրաւոր դեղերու պէս որոնք միայն ամէն հնարք պարսպ ելլելէն վերջը կը գործածուին : Գատաւտանը երկու կողմէն ալ կործանման պատճառ կ'ըլլայ, և շատ անգամ յողթութիւն ալ անբաւ ծախք ընելէն ետքը բան մը չ'փաստիր :

Մեզամ մը երկու ձկնորս խեցի մը դանելով ծովեզերքը՝ սկսան կռուիլ թէ որուն կ'իյնայ խեցին. լաւ մը կռուելէն ու կանչելէն ետքը երան դատաւորին գնացին. դատաւորը ծանրու

Թեամբ մը ձևաքն առնելով բայտա-
ուսարէն ու մէջին ուտեղէն ետքը՝ պա-
տեանին մէկը մէկուն, միւսը մէկալին
առաւ : Ըստ առաջը մտքերնիդ որ
հեցէք, և ասով Թերեւս շատ ծախ-
քերու մտմտութեան տգաւ կ'ըլլաք :
Պարծեալ մտքերնիդ լաւ դրէք որ
մարդուս իր իրաւունքները տարւ-
լաւագոյն կերպը ուրիշներուն իրա-
ւունքը յարգել ու մեծարելն է :

ԺԱՄԱՆԱԿԸ ԳՐԱԿԱՆ Ք

Սասնա Կապուտիան լրագրոյ Ձեռն Կէպե-
տեալ Դարձաւ ինչ ինչ Կարգաւ :

Պատրիարքարանէն հետեւեալը կը
հաղորդուի մեզ :

« Երգիկոյ Վ սեմ, դեռ պանին կող-
մէ 'ի պաշտօնէ Թարգմանն այս շաբաթ
օր Պատրիարքարան գալով՝ յայտնեց
Թէ Սահակ եպիսկոպոսը իւր ընկեր-
ներովը Կոնստաւ կը գտնուի, ուսկից
Սատուայի հիւպատոս Պ. Սիւնգին
Ճէրիին ըսէր կը զրկէ Թէ վերագառ-
նալ կուզէ և Թէ ստակ չունի. Սա-
տուայի հիւպատոսն ալ Պահրիէի հիւ-
պատոս Պ. Սթանթօն կը գրէ այս
ըստը և նա ալ ի ընտրա ի որտ Սթան-
թին և մայրաքաղաքիս դեսպանին կը
հաղորդէ :

« Ետք զիսկ ի որտ Սթանթին կը հե-
ռագրէ հոն որ հայ նուիրակաց անկո-
րուստ վերագործին համար ստակ և
ուրիշ ինչ որ պէտք է՝ անյապաղ տըր-
ւի :

« Սրբազան Պատրիարքը շնորհակա-
լութիւն յայտնեց ի որտ Սթանթին այս
մարգատիրական զգացմանց համար :

11 Նոյեմբեր 1868

Դ Պատրիարքարանի հայոց
Լ. Պօլէ :

— Վնայս 16ին Պատրիարք մէջ շրջի-
լը տալաւ Թիւն եղաւ ի պատիւ
տարեգարծի ծննդեանն, () Գոստատիա-
ռութեան Սուլթան Մարիւլ — Վրիդ
բարեկնամ կայսեր : Սոյն առթիւ ժա-
ռանգաւորաց դպրոցի յառաջագէմ՝
աշակերտներէն Երաբկերցի աւագ-
սարկուսագ տիրացու Կարապետը հե-
տեւեալ երգը յօրինած էր Վ սեմ, Կա-
ռաւարչին նուիրելու, որ ըստ սով-
որութեան այսպիսի հանդէսներու ժա-
մանակ գլխաւոր աղբաց վանքերը իւր
այցելութեամբ կը պատուէ. ի իրա-
խոյս Եւագ սարկուսագին և ընկերա-
կացը հանդիսիս միջոցաւ կը հրա-
տակեմք երգը :

Թեհէիէի պէ Դեւլէ-Կ Եպի-Կ — Եղի-
ճիւսնապարոյ Եֆէնդի :

Ե՛ւ միւլէ Երմէնիան, տէր վե-
թանի Վ ուտար Եղիդ
էլեօվմ մ'արւամ օլտուն սիդէ մա՛ սե-
տայի պիւլէնտովիդ.
էմրուդ սահիհ օլմուշ մէվաւա ճիւ-
հանտարոյ Եֆէնդիմիդ
փերթէվֆէղայ վերիւ պնամի իլէ Սու-
թան Երո-Կ — Եղիդ :
Իմաի ճիւմէ զահիր զուվար վա-
ճիպէ տիր զեմմէ Եթմիդ
ուլու եղտան հագդ Եթմէն իւրէք
Խալիս իլէ Եթմիդ
ըրֆայի տէսթ Եթմէք պուլէյլ քի ճէլ-
լուշան Պատրիարք
Եթմիւն Եթմիլ Եթմիւ շահն Սու-
թանի Երո-Կ — Եղիդ :
Հէմտէ Եթմիւ անըն պաղու-
վիւքայէի ու ճէնկովիդ
բիւլլէ Եթմիւն մատուն սիւրուր իշին-
տէ էյ Կարապոլմիդ
սագլա. վէ հէմ տնէր իլէ Նազիֆ Փա-
շայ Եֆէնդիմիդ

քի առջեի քեօրկէսին. ուն օլտի տախի
տօնանմամիլ :

Կարապետ Եւթմաս Երաֆիլէ
Բեւեթիլ Կեպիսիանի Սար
Եագոս :

—17. Յիսնակաց բարեկենդանի օրը
սրբոց Յակովբեանց տաճարին մէջ ձեռ-
նադրութեան հանդէս մի կատարուե-
ցաւ . ուր ներկայ էին ոչ միայն ջեր-

Սարկաւադ Պօղոս Պօլսեցի որ կոչեցաւ Տէր Երազմա՝

” Բարսեղ Բաղիշեցի

” Կարապետ Պօլսեցի

” Գեորգ Օմիւռնացի

” Գաբրիէլ Վանեցի

” Սիբայէլ Վանեցի

” Յարութիւն Պօլսեցի

” Լիբրտան Կեպիսեցի

Եւ սարկաւադներ գտիր Գեորգ Եղեռացի .

” Կարապետ Տիգրանակերտցի, որ կոչեցաւ Սիւրիշ :

Օծման սրբօրոյս հանգէտը կատա-
րելէն յետոյ Սրբազան Հայրը աղոթ-
ատենաբանութեամբ յայանեց նաւի
բերոյ քահանայական սրբազան ատի-
ճանի և կոչման մեծութեանը փառքն
ու պատիւը, և իրենց ունենալը
պարտքերնին առ Երոուսաճ՝ առ Եղի
առ տերութիւնը և առ սուրբ Լեւոն
ուրա . և բոլոր ժողովուրդը օրհնելով
կատարեց պատարագի սրբազան խոր-
հուրդը :

Յայտ մեծ ունիմք նորոգ նուիրեաց
վրայ . որ անձնուէր աշխատութեամբ
սկիտի գործէն լրացուցանելու Լմեն .
հոգեւոր Հօր իղձն ու փափաքը յօ-
գուտ աղբիս և ի պատիւ սրբոյ Լեւոն
ուրայ :

—Ս. Բաղաբիս Ռուսաց վանքին Ե-
ռաջնորդ Գեր . Տ. Ենածն Օ. վար.
գապետը իւր երկատիրած Ռուսե-
րէն երկու հատոր փառախաղ՝ քարո-
ղագիրքը նուիրեց սուրբ Լեւոնայ

մեռանդ ուխտաւորք և քաղաքաբ-
նակ ժողովուրդք այլ և զանազան ազ-
գերու հոգեւորականք . ինչպէս Եր
Երմանայ ՍՃ . Հիւպատոս Հա-
յոսէր Տ. Պետերանս . Լմեն . Սրբա-
զան Հայրը սուրբ պատարագ մատու-
ցանելով Քահանայութեան սրբազան
պաշտօնը շնորհեց ութն սարկաւա-
դաց, և սարկաւադութեան աստիճան
ժառանգաւորաց յառաջագէճ՝ աշա-
կերաններէն երկուսին ոքք են :

” Ընդրէաս

” Ընանիա

” Եղեկիէլ

” Եղիա

” Յակովբոս

” Սիւսէս

” Կիւրեղ

Թանգարանին, որոյ մասին մեր շնոր-
հակաութիւն հրապարակու կը յայտ-
նեմք Երկին Գերապատուութեան :

—Լմայտ վերջերը Ս. Բաղաբիս Լա-
տինաց Պատրիարք Սնտիսեօս Իւսէֆ
Վալեռայի կողմանէ ներկայացան Լմե-
Սրբազան Հօր . Ն. սրբազնութեան
ներքին քարտուղարը, և վարդապետ
մի . և մատուցին Ս. Պապի կողմանէ
եկող սպրուան ընտրել ժողովոյն հը-
րաւիրաւիրը : Սրբազան Հայրը ընդու-
նեց գիրք բերել կ'ընդունիմ՝ այս իր-
բեւ շրջաբերական մի, որոյ Թարգմա-
նութիւնը արդէն լրագրաց մէջ կար-
գացած էմ, բայց պատասխանը Սրբա-
զան Պապը ընդհանրական կաթողի-
կոսէն կ'ընդունի . և աւելի աղէկ սկի-
տի ընէր Ս. Հայրը եթէ յառաջագոյն
Վեհ . կաթողիկոսի հետ Թղթակցեր,
և այս մասին Ն. Վեհափառութեան
կարծիքն առնէր, ապա այս հրաւիրա-
գրքերը մեղ իրկէր և այլն :

Գուշտաբերան Յովհաննէս աղա :
Եսայեան մահտեւի Յակոբ աղա :
Զօրայեան Մինաս աղա :
Էմմանուէլ Գէորգ աղա :
Համբարձումեան մահտեւի Փ. Գալստատ սրտաւե-

լի Եղիշեայի (Պաղտատ) :
Ճշմարտաստեան Ստեփան աղա :
Ս. Է. քիզեան խաչատուր աղա :
Մարտաւանն Յակոբ աղա :
Սեւորայեան վարժարան :
Յ. Է. քիզեան խաչատուր աղա :
Չեմէնձեան Բարսէղ աղա :
Չիլիկիւրեան Գրիգոր աղա :
Չիլիձեան Յակոբ աղա :
Պաղապարեան Ղաւկաս աղա :
Պաղապարեան Պաղտատ աղա :
Պաղտատեան Մատթէոս աղա. (Յ. օրինակ) :
Սաւադանանց շանիկ աղա :
Սըլիմեան Յովհաննէս աղա. (ժամն Արշակունեան
վարժարանին Ագրեանուպօլսոյ :
Սուրբանեան մահտեւի Գէորգ աղա :
Սպարդաբեան մահտեւի Եղաւս աղա :
Վարդեանեան Յակոբ աղա :
Տամիլեան Յովհաննէս աղա :
Տամիլեան Սարգիս աղա :
Տեաէեան Յարութիւն աղա :
Տէր Փիլիպոսեան Մարտիրոս աղա :
Փափաղեան Յարութիւն աղա :

Ի. ԶՄԱՍԺԻՆ

Տ. Տ. ԳԵՈՐԳ. Վէհաբու. Կաթուղիկա (2 օր) :
Գեր. Ընդրեան Եղիսիպոս :
Գեր. Գեորգ Եղիսիպոս :
Արժ. Թադէոս վարդապետ Չիւնտիւն :
" Մարգիս վարդապետ տէր Գառապարեան :
" Գրիգոր վարդապետ Մուշեղեանց :

ԹԵՔԻՐՏԱԼ

Գեր. Թադէոս Սրբաղան Արքեպիսկոպոս Առաջ-
նոր :
Տ. Արիստակէս քահանայ Փէսլեան :
Տ. Վ. Բեմանէս քահանայ :
Գէորգեան մահտեւի Տօնիկ աղա :
Փիլիպոսեան մահտեւի Յակոբ աղա :

ԹԻՓԼԻՉ

Գեր. Մահար Սրբաղան Արքեպիսկոպոս Առաջնորդ
Վ. Եսատանի Է. Իմբրէի :
Արժ. Սուքիաս վարդապետ Պարթեանց :
Տէր Խոսրոս աւագ քահանայ Սահաւունի :
Տէր Մովսէս աւագ քահանայ Սայաթնեանց :
Տէր Մկրտիչ աւագ քահանայ տէր Գրիգորեանց :
Տէր Յովսէփ աւագ քահանայ Օրբէկեանց :
Տէր Ղազար աւագ քահանայ Դաւիթեանց :
Տէր Յովհաննէս աւագ քահանայ Արարատեանց :
Տէր Սրադոն աւագ քահանայ :
Տէր Գրիգոր քահանայ տէր Բարսէղեանց :
Տէր Թադէոս քահանայ Խօջանիսկեանց :
Վեհանդ. Էրեց խորաբանայ — Կերթեան վարժա-
րան :

Արմանեան խաչատուր աղա :
Զօրաբեանց Կարապետ աղա :
Էմմանուէլեանց Համբարձում աղա :
Էմմանուէլեանց Աւետիք աղա, Գրաւաձուն :
Լաղարեանց Կարապետ աղա :
Հաւանեանց Յովհաննէս աղա :
Պեարոս Սիմեօնեանց, Խոյն, Մէլիքի Հայաստանի :
Ռոտմեանց Պ. Մարկիմոս, բժշկապետ :
Ռօսմեանց Ալեքսանդր աղա :
Սեւորեանց Յակոբ աղա :
Վարդանեանց Մահտեւի Գրիգոր աղա :
Քաչարեանց Պ. Կարապետ, բժիշկ :

ԱԱՌՈՒԿԻ

Արժ. Զաքարիա վարդապետ :

ԽԱՐԲԵՐԻ

Արժ. Պեարոս վարդապետ Առաջնորդ տկան փոխա :

Սամուէլեան Յարութիւն աղա :
Նուէր Սմբատեան ընկերութեան Դ. Մահտեւի Առ-
տա Ծատուր աղայէ Մահտեւի Ֆէրմանեան :

ԿԱՐԻՆ

Գեր. Յարութիւն Արք. Եղիսիպոս :
Տ. Բաւնաբաս քահանայ Դ. Կրիշ :
Տ. Կրիշ քահանայ Տ. Ալեքսանդրեան :
Աղաբեկեան Գեարա աղա :
Բարեհաբուս ուսումնարանն Արման :
Դարապաշեան Յովհան աղա :
Լեւաւեան մահտեւի Փիլիպոս աղա :
Էմմանուէլեան Աւետիք աղա :
Էմմանուէլեան Սարգիս Էֆէնտի :
Ճշմարտաստեան մահտեւի Մկրտիչ աղա :
Կարապետեան մահտեւի Յարութիւն աղա :
Հաղարարեան մահտեւի Արքաշառ աղա :
Մահտեւի Կարապետեան Յարութիւն աղա :
Մարգարեան Կարապետ աղա (բաւարար) :
Մուշեղեան Յարութիւն Էֆէնտի :
Յակոբեան Գէորգ աղա :
Յարութիւնեան Մկրտիչ աղա :
Յարութիւնեան Յօսաննէս աղա :
Յօսաննէսեան Սիմեօն աղա :
Յօսաննէսեան Ստեփան աղա :
Նշան աղա Եղիշեայի (վարժապետ) :
Չաթապաշեան Յովակիմ աղա :
Պաղարեան Մկրտիչ աղա :
Պեարոս աղա Տիգրանաիկեայի :
Սարգիսեան Դաւանիկ աղա գրուշար :
Սրբոյեան Մարգիս աղա Վանդի :
Տէր Յովհաննէսեան Նշան Էֆէնտի :
Տ. Մէլիքեան մահտեւի Յօսաննէս աղա :
Փանտեան խաչատուր աղա :
Փանտեան Կարապետ աղա :

ԿԵՍԱՐԻԱ

Գեր. Ստեփան վարդապետ Ս. Դանիէլ վանուդ :
Գեր. Եղիա Տ. վարդապետ Առաջնորդ Էստրապոլ,
Թանդարանն Կիւսիկալ :
Թանդարանն Կիւսիկալ :
Թարսառ զպրոցի Արշակունեան Ընկերութեան,
Նուէր Ալեքսանդր Յակոբ աղայէ :

ԿԵՅԱԼԵ

Տէր Գարրիէլ քահանայ Թորոսեան :
Աւետեան Ղազարոս աղա :
Գրիգոր աղա Պօղոսեան Վարդանեանց :
Երամեանց Առաքել աղա :
Երամեանց Յարութիւն աղա :
Էմմանուէլեան Գրիգոր աղա :
Յովակիմեան Սարգիս աղա :
Ռազմեան մահտեւի Ղաւկաս աղա :
Յորակ աղա Կիւսիկալ (վարժապետ) :
Քերթեան մահտեւի Յակոբ աղա :

ԿԵՊՐՈՍ

Արժ. Ղաւկաս վարդապետ :
Արժանապատիւ Պաղտատ վարդապետ :
Դաղան Կիսկոս :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ամեն. Տ. Տ. ԳՈՐԴՈՍ Սրբաղան Պատրիարք (2 օր) :
Գեր. Արիստակէս Եղիսիպոս :
" Գրիգոր Արքեպիսկոպոս (Չիլիմաւապօլսոյ :
" Մկրտիչ Արքեպիսկոպոս :
" Յովհաննէս Արքեպիսկոպոս Պանդրոբյու :
" Ներսէս Եղիսիպոս վարժապետ :
" Յովհաննէս Եղիսիպոս Սիմեօն :
" Խորէն Եղիսիպոս Նար. պէյեան :
Արժ. Բարթոլոմէոս վարդապետ Պէշկիմուշ :
" Դաւթիկ վարդապետ Թաթարեան :
" Կարապետ վարդապետ Խոյն. Գառապարդի :
" Մամբրէ վարդապետ :
" Յակոբ վարդապետ Բարսէղ օմրիկի :
" Յովհաննէս վարդապետ Տիգրանաիկեայի :

ՑԱՆԿ

ՆՈՅՆՄԻՆԵՐ

Ժողովրդային կրթութիւն . — Բ . 1 ըստ մե կամ արդիւնք կրթութեան . — Գ . Բրիտանիան կրթութեան դաստիարակիչ	241—250
Նամակ Հիւսիսային	250
Նշանային կրթութիւն . — Առաջարկութիւն Պ . Սիբայէլ Սիանսարեանց	251—258
Վէնցալ մարդկան	268—261
Իրաւունք և պարտք սպասութեան (լարունակէլ :)	261—263
ԺԱՄԱՆԱԿԱՐԱԿԱՆԲ . — Տեղեկութիւն Սահակ Եպիսկոպոս սի վրայ . — Նորագոյնութիւն . — Տաճկերէն ոտա նաւոր . — Չեռնադրութիւն . — Նաւեր . — Պապի Հրա ւիրադիրը	263—264

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆԲ

- Ա . Սիւնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 էրեսէ բաղկացեալ ութամս
թղթով .
- Բ . Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիսիյէ հանդերձ ճանապարհի ծախ
քովը , կանխիկ վճարել :
- Գ . Զատ տետրակ առնել ուղղող , պէտք է ամէն մէկ տետրին չորս դա
հեկան վճարել :